

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

Socialinių ir humanitarinių mokslų fakultetas

Filosofijos, menotyros ir komunikacijos katedra

**EKOLOGINĖS ETIKOS REIKŠMĖ XXI a.
VISUOMENĖJE**

Profesinės etikos ir etikos audito programos magistro baigiamasis darbas

Autorius SMSPE19 Stud. Ieva Jončaitė

Vadovas doc. dr. Ernesta Molotkienė

Klaipėda, 2021

MAGISTRO BAIGIAMOJO DARBO LYDRAŠTIS

Pildo magistro baigiamojo darbo autorius

Ieva Jončaitė

(magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė)

Ekologinės etikos reikšmė XXI a. Visuomenėje

(magistro baigiamojo darbo pavadinimas lietuvių kalba)

Patvirtinu, kad magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas baigiamasis magistro darbas ar jo dalis nebuvo panaudotas Klaipėdos universitete ir kitose aukštosiose mokyklose.

..... Ieva Jončaitė.....

(magistro baigiamojo darbo autoriaus ir parašas)

Sutinku, kad magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 m. Klaipėdos universiteto studijų procese.

..... Ieva Jončaitė.....

(magistro baigiamojo darbo autoriaus ir parašas)

Pildo magistro baigiamojo darbo vadovas

Magistro baigiamąjį darbą ginti

(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

.....

(data) (magistro baigiamojo darbo vadovo vardas, pavardė ir parašas)

Pildo katedros, kuriojančios studijų programą, administratorius (sekretorius)

Baigiamasis darbas įregistruotas **Filosofijos, menotyros ir komunikacijos katedroje**

.....

(data)

(katedros sekretorės vardas, pavardė ir parašas)

Pildo katedros, kuriojančios studijų programą, vedėjas

Magistro baigiamąjį darbą ginti

(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

Doc. dr. Ernesta Molotkienė

(data) (katedros vedėjo vardas, pavardė ir parašas)

Recenzentu(-ais) skiriu

(įrašyti recenzento(u) vardą, pavardę)

Doc. dr. Ernesta Molotkienė

(data) (katedros vedėjo vardas, pavardė ir parašas)

SANTRAUKA

Jončaitė Ieva. Ekologinės etikos reikšmė XXI a. visuomenėje. Magistro baigiamasis darbas. Darbo vadovas: dr. Ernesta Molotokienė, Klaipėdos Universitetas: Socialinių ir humanitarinių mokslų fakultetas, Filosofijos, menotyros ir komunikacijos katedra: Klaipėda, 2021. – 65 p.

Darbo tikslas – išanalizuoti ekologinės etikos problematikos susiformavimo kontekstą, siekiant atskleisti ekologinės etikos praktinio įveiklinimo bei esminių ekologinės etikos principų tęstinumo reikšmę XXI a. visuomenėje.

Darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados literatūros sąrašas ir 2 priedai. Pirmas skyrius susideda iš penkių poskyrių, o antras ir trečias turi po tris poskyrius. Įvade pristatytas temos aktualumas, problema, objektas, tikslai, uždaviniai, tyrimo metodai ir darbo struktūra. Pirmoje dalyje aptariau ekologinės etikos tikslus, svarbą visuomenėje, raidą bei problemas. Taip pat trumpai aptariau ekologinės idėjas antikinėje Graikų filosofijoje. Antroje dalyje aprašoma ekologinės etikos praktinio įveiklinimo reikšmė visuomenei. O trečioje dalyje išanalizavau šių laikų ekologinės etikos iššūkius ir poveikį visuomenei.

Raktažodžiai: *ekologija, etika, ekologinė kultūra, visuomenė, žmogaus sąmoningumas, darnos strategijos, darnus vystymasis*

SUMMARY

Jončaitė Ieva. “The Significance of Ecological Ethics in the 21st Century Society”.
Supervisor: dr. Ernesta Molotokiene, Klaipeda University: Faculty of Social Sciences and Humanities, Department of Philosophy, Arts and Communication: Klaipeda, 2021 – 65 p.

The thesis aims to analyse the context of the formation of ecological ethical issues to reveal the significance of the practical implementation of ecological ethics and the continuity of the essential principles of ecological ethics in the 21st-century society.

The research consists of an introduction, three chapters, conclusions, bibliography and two appendices. The first chapter consists of five subsections while the second and third chapters consist of three subsections. The introduction presents the relevance of the topic, problem, object, goals, tasks, research methods and structure. In the first part, there are discussed goals of ecological ethics, their importance in society, development and problems. Also briefly discussed ecological ideas in ancient Greek philosophy. The second part describes the significance of the practical implementation of ecological ethics for society. And in the third part, will be analyzed the challenges of ecological ethics of these times and the impact on society.

TURINYS

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	6
IVADAS	7
1. EKOLOGINĖS ETIKOS PROBLEMATIKOS SUSIFORMAVIMO KONTEKSTAS	9
1.1. Ekologijos svarba visuomenei	9
1.2. Ekologinės etikos tikslai	13
1.3. Ekologinės idėjos antikinės Graikijos filosofijoje	16
1.4. Eko-filosofinių idėjų raida ir transformacijos XVIII a. ir XIX a.	18
1.5. Ekologinės problematikos radikalėjimas XX a. pabaigoje ir XXI a.	21
2. EKOLOGINĖS ETIKOS PRAKTINIO ĮVEIKLINIMO REIKŠMĖ VISUOMENEI	27
2.1. Sąmonės ekologija: individualių moralinių vertybių poveikis ir reikšmė tvariam socialiniam gyvenimui	27
2.2. Socialinių santykių ekologija: socialinės sąmonės vertybinio pagrindimo problema	29
2.3. Žalioji ekologija: politinės, ekonominės, teisinės ir etinės sąveikos pagrindimo problema	31
3. ŠIŲ LAIKŲ EKOLOGINĖS ETIKOS IŠŠŪKIAI IR POVEIKIS VISUOMENEI	40
3.1. Pagrindinių globalinių ekologinių problemų analizė etiniu aspektu	40
3.2. ES Darnaus vystymosi strategijos reikšmė tvariai ateities visuomenei	44
3.3. Nacionalinės darnaus vystymosi įveiklinimo strategijos problemos	49
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	56
LITERATŪRA	57
PRIEDAI	63

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

BŽŪP - bendrą žemės ūkio politiką
DNAMP – Daugiabučių namų atnaujinimo (modernizavimo) programa
ESA - European Space Agency (Europos kosmoso agentūra)
ES – Europos Sąjunga
EVEVP – Energijos vartojimo efektyvumo veiksmų planas
ISO – Tarptautinė standartų organizacija
JT – Jungtinės Tautos
LKPP – Lietuvos kaimo plėtros programa
LKŽŪPBK – Lietuvos kaimo ir žemės ūkio plėtros baltosios knygos priemonių planas
LIPP – Lietuvos inovacijų plėtros programa
LR – Lietuvos Respublika
LRBP – Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas
LSS – Lietuvos susisiekimo strategija
LŽŪKPSPP – Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros strateginio plano projektas
NAEIPP – Nacionalinė atsinaujinančių išteklių plėtros programa
NAEIPPIŲTVP – Nacionalinės atsinaujinančių energijos išteklių plėtros programos įgyvendinimo tarpinstitucinis veiklos planas
NAOTMP – Nacionalinis aplinkos oro taršos mažinimo planas
NEGDIPIŲP – Nacionalinis elektros ir gamtinių dujų perdavimo infrastruktūros projektų įgyvendinimo planas
NENS – Nacionalinė energetinės nepriklausomybės strategija
NENSIPS – Nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategijos įgyvendinimo priemonių planas
NKKVPS – Nacionalinė klimato kaitos valdymo politikos strategija;
NPP – Nacionalinis pažangos planas
NMŪSPP – Nacionalinė miškų ūkio sektoriaus plėtros programa
NSPP – Nacionalinė susisiekimo plėtros programa
NŠŪPP – Nacionalinė šilumos ūkio plėtros programa
SCB – Society for Conservation Biology (Gamtos apsaugos biologijos draugija)
SPP – Sumanios specializacijos programa
VATP – Valstybinis atliekų tvarkymo 2014–2020 metų planas
VPEEDP – Viešųjų pastatų energinio efektyvumo didinimo programa 2014–2020

IVADAS

Dažnai sakoma, kad moraliai neteisinga, jei žmonės teršia ir sunaikina natūralios aplinkos dalis bei sunaudoja didžiulę planetos gamtos išteklių dalį. Jei tai neteisinga, ar tik todėl, kad tvari aplinka yra būtina (dabartinei ir būsimai) žmogaus gerovei? O gal toks elgesys taip pat yra neteisingas, nes natūrali aplinka ir (arba) įvairūs jos turinys turi tam tikras vertybes, todėl bet kokių atveju šias vertybes reikėtų gerbti ir saugoti? Tai yra vienas iš aplinkos etikos nagrinėjamų klausimų. Kai kurie iš jų yra specifiniai klausimai, su kuriais susiduria asmenys tam tikromis aplinkybėmis, o kiti yra globalesni klausimai, su kuriais susiduria grupė ir bendruomenė. Kiti yra abstraktesni klausimai, susiję su gamtinės aplinkos ir jos nežmogiškų komponentų verte ir moraline padėtimi. Todėl aplinkosaugos žinių ir kultūros formavimas tampa vis **aktualesnis**, nes gyventojų neraštingumas aplinkosaugos klausimais daro žalingą ir grėsmingą poveikį ne tik gamtai, mus supančio pasaulio florai ir faunai, bet ir kiekvieno iš mūsų intelektiniam bei dvasiniam gyvenimui.

Problema. XXI a. globalių ekologinių krizių ir katastrofų kontekste ekologinės etikos svarba tampa akivaizdi, todėl ekologinės etikos principai ir ekofilosofinės idėjos jau nebėra tik siauro rato profesionalų: mokslininkų, aplinkos apsaugos agentūrų specialistų, verslininkų, ekspertų ar politikų prerogatyva. Įvairios visuomenės vis labiau jaučia neigiamo poveikio aplinkai pasekmes, tačiau vis dar nėra aiškios globalios ekologinės etikos ir jos principų įveiklinimo strategijos tarptautiniu mastu, taip pat vis dar nepakankamai iširta ekologinės sąmonės vieta socialinėje sąmonės struktūroje, taip pat jos reikšmė ir poveikis.

Tezė. Ekologinių idėjų įveiklinimas gali užtikrinti ilgalaikius XXI a. visuomenių tvarios plėtros ir klestėjimo tikslus.

Darbo objektas – ekologinė etikos problematika ir ekofilosofinių idėjų reikšmė šių laikų visuomenėje.

Tikslas – išanalizuoti ekologinės etikos problematikos susiformavimo kontekstą, siekiant atskleisti ekologinės etikos praktinio įveiklinimo bei esminių ekologinės etikos principų tęstinumo reikšmę XXI a. visuomenėje.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti ekologinės etikos problematikos susiformavimo kontekstą;
2. Atskleisti ekologinės etikos praktinio įveiklinimo reikšmę visuomenei;
3. Išanalizuoti šių laikų ekologinės etikos iššūkius ir poveikį visuomenei.

Tyrimo metodai – mokslinės literatūros analizės metodas naudojamas išanalizuoti ekologinės etikos reikšmę, identifikuoti ekologinės etikos kylančias problemas, susijusias su

žmogaus būtimi. Aprašomasis metodas pasirinktas surinkti ir įvertinti informaciją apie esamą ekologinę situaciją globaliu ir Lietuvos mastu. Ir lyginamasis metodas, kurio pagalbą perteikta darbui ekologinė etika įvairiais istorinio vystymosi laikotarpiais. Taip pat išskiriant ekologinės etikos ypatumus, bei organizavimo realizavimą.

Darbo struktūra. Magistrinį darbą sudaro įvadas, teorinė dalis (Ekologinės etikos problematikos susiformavimo kontekstas. Ekologinės etikos praktinio įveiklinimo reikšmė visuomenei. Šių laikų ekologijos etikos iššūkiai ir poveikis visuomenei.), išvados ir literatūros sąrašas ir priedai. Darbą sudaro 65 puslapiai, 18 paveikslų iliustruojantis tyrimą, 3 lentelės ir 2 formulės.

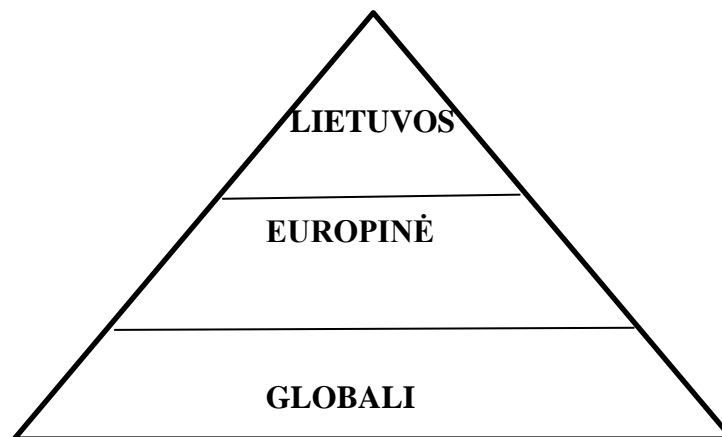
1. EKOLOGINĖS ETIKOS PROBLEMATIKOS SUSIFORMAVIMO KONTEKSTAS

1.1. Ekologijos svarba visuomenei

Č. Kalendra teigia, kad „ekologinės problemos, aplinkosaugos klausimai yra vieni iš aktualiausių dabarties pasaulyje. Oro, vandens ir dirvos tarša, klimato kaita, bio rūšių nykimas, ozono sluoksnio ardymas ir kiti negatyvūs procesai negali nekelti nerimo dėl gyvybės likimo planetoje ir žmonijos ateities. Blogėjanti ekologinė pasaulio būklė reikalauja imtis visų įmanomų priemonių siekiant sustabdyti civilizacijos slinkimą link ekologinės katastrofos“ (Česlovas Kalendra, 2003 5 p.).

Juodagalvis J. straipsnyje „Ekologinis auklėjimas socialistinėje visuomenėje“ rašo, kad „aktualiausia visuomenės problema, tai visuomenės ir gamtos santykis dabartiniu žmonijos raidos etape. Visuomenės veikla, sąlygojama mokslo ir technikos revoliucijos, kuri palietė visas biosferos sritis ir, net išėjo už jos ribų. Kita vertus, vis akivaizdžiau reiškiasi žmonijos egzistavimo priklausomybė nuo gamtos dėsnių, jos išteklių“ (<https://www.journals.vu.lt/problemos/article/download/6447/4107/>).

Šiuolaikinių aplinkos problemų mastas ir aktualumas – kartu aplinkos krizė, vadinama aplinkos etikos įgaliojimu - iš naujo žmogaus požiūriu į gamtą ir vertybių tyrimas. Šiuo atžvilgiu yra trys lygiai į aplinkos etiką.

1 pav. Ekologinės etikos svarbos lygiai
Šaltinis: sudaryta autoriaus

Pagal sudaryta paveiksluką didžiausia ir svarbiausia vieta užima globali svarba visuomenei. Tai viso pasaulio mastu globali problema – klimato kaita, biologinės įvairovės nykimas, gamtinių išteklių išsekvojimas ir aplinkos tarša. Siekiant sumažinti ekologinę krizę, kuriamos organizacijos kovojančios su ekologinėmis problemomis viena iš jų pvz., kuri

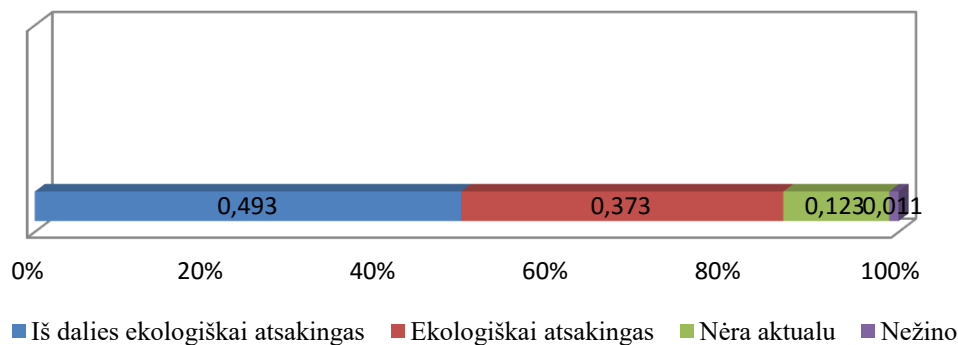
pateikta ekoagros.lt puslapyje, tai - IFOAM Organics International. Ją sudaro 800 filialų ir tai yra daugiau nei 100 šalių. Kas trejus metus organizacija organizuoja Pasaulinį ekologijos kongresą ir sušaukia Generalinę asamblėją, siekdama vienyti, kryptingai vesti ir skatinti visų dalyvių įsitraukimą bei aktyvų dalyvavimą priimant itin svarbius sprendimus viso pasaulio mastu. Generalinėje asamblėjoje daugiau nei 600 narių turi teisę balsuoti bei priimti sprendimus, darančius įtaką visam ekologinės žemdirbystės sektoriui. Viso kongreso metu buvo diskutuojama apie klimato kaita, biologinės įvairovės nykimu, dirvožemio erozija, tarša, ūkininkų teisių pažeidimais, urbanizacija, migracija ir kt., dėl kurios iš dalies atsakinga žemės ūkio sistema (<https://www.ekoagros.lt/pasaulinis-ekologijos-kongresas---svarbiausias-ekologijos-bendruomenes-renginys>).

Globalios ekologijos teorinėje medžiagoje pastebėjo, kad „daugelio pasaulio išsivysčiusių šalių vartojami gamtiniai išteklių yra kitose pasaulio šalyse arba sąmoningai importuojami iš užsienio. Prekyba skatina Europos išteklių importą į Europą ir tuo būdu dalį savo keliamo poveikio aplinkai grėsmes ir kai kurias poveikio rūšių pasekmes perkelia į (užsienį) kitų valstybių teritorijas, kitus žemynus. Tokiose probleminiuose (ekologiškai nestabiliuose) regionuose, kur vartojimas smarkiai lenkia natūralių išteklių atsinaujinimą, gyvena net trys ketvirtadaliai pasaulio žmonijos“ (<http://www.eac.gf.vu.lt/wp-content/uploads/2014/05/globalioji-ekologija-teorine-medziaga.pdf>).

Susikūrus Europos Sąjungai, pirmiausia programoje buvo tikslas ES aplinkosaugos išsaugojimas. Jos prioritetai: švari energija, tvari pramonė, statyba ir renovacija, tvarus judrumas, biologinė įvairovė, nuo lauko iki stalo, nustokime teršti, klimato politika. Nors Europa yra maža pagal plotą, bet ji kontroliuoja ir kelia didžiausius reikalavimus dėl ekologijos. Europos Sąjungos iniciatyva sudarytas Tarptautinis bendradarbiavimas, dėl energetikos – organizuodama šalių bendradarbiavimą sprendžiant visuotinius energetikos klausimus, dėl klimato kaitos - šalis skatina įgyvendinti tarptautinės bendruomenės kovos su klimato kaita veiksmus, aplinka - skatina įgyvendinti tarptautinės bendruomenės veiksmus aplinkos ir darnaus vystymosi srityse.

Lietuvos mastu, svarbiausias uždavinys - „išsaugoti Lietuvą žalia“. Daugiau apie tai pateiksime 2.3. skyrelyje.

2016 metų bernardinai.lt tinklapio straipsnyje pateikta atliktas visuomenės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ šalies gyventojų apklausos rezultatai. Rezultatus pateiksime 2 paveiksle.

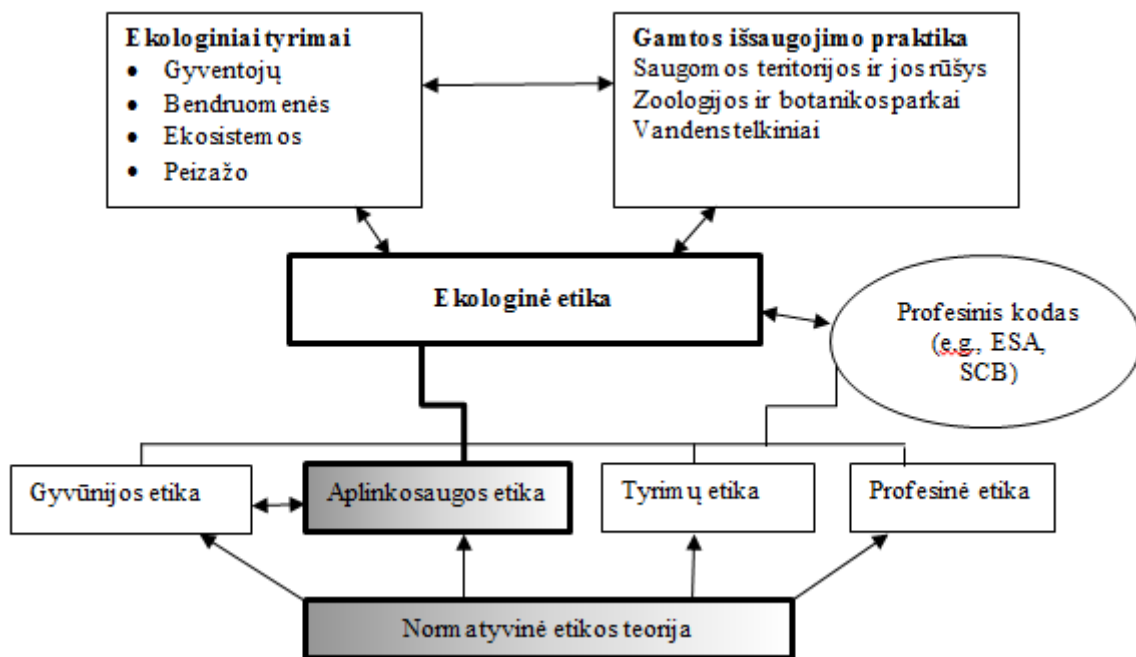
2 pav. Ekologijos svarba

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis „Vilmorus“ apklausos rezultatais

Taigi kaip matome iš antro paveikslo, kad didžioji dalis Lietuvos gyventojų laiko save iš dalies ekologiškai atsakingais – 49,30%, antroje vietoje ekologiškai atsakingi gyventojai, kurių yra 37,30%. Pagal atliktą Vilmorus tyrimą ekologiškai atsakingi žmonės renka ekologiškus produktus, renka ekologiškas pakuotes, rūšiuoja, tausoja gamtą. Gyventojams ekologija neaktuali sudaro 12,30%. Anketoje pasirenkant atsakymą – lytis, tai didžioji dalis apklaustųjų sudarė moterys - 41,2%, o vyrų – 32,8%. Tai rodo, kad ekologijos klausimais aktyvesnes moterys. Taip ši apklausa atskleidė, kad tik 23,2% jaunimo atsakė į anketos klausimus susijusius su ekologija. Todėl mano nuomone, kad dar mažai atliekama švietėjiška programa jaunimo tarpe apie ekologijos svarbą.

Atlikęs šį tyrimą M. Palijanskas teigia, kad „tai susiję ne tiek su nuostatomis ekologijos klausimu, kiek su galimybėmis – daugelis jaunų žmonių gyvena su tėvais, tad sprendimus ką ir kaip vartoti dažniau priima tėvai, be to, pavyzdžiui, bendrabučiuose gyvenantiems studentams elgtis ekologiškai atsakingai ir, tarkim, rūšiuoti atliekas neretai yra sudėtinga. Kai kalbame ne apie konkretaus žmogaus elgesį, o požiūrį į ekologijos problemas, jaunimo nuostatos nėra kažkuo išskirtinės“ (Mindaugas Palijanskas, 2016 <https://www.bernardinai.lt/2016-12-13-ekologija-svarbi-87-proc-lietuvos-gyventoju-rodo-tyrimas/>).

Remiantis Ben A. Minteer ir James P. Collins (2008) nuomone, kad ekologiniai tyrimai, gamtos išsaugojimo praktika mokslininkams ir vadovams dažnai kelia sudėtingus ir įvairius etinius klausimus, įskaitant pareigas visuomenės gerovei, gyvūnams ir augalų populiacijoms ir ekosistemoms. Aplinkos etikos sritis daug prisidėjo prie bendrųjų pareigų ir vertybių gamtai supratimo, tačiau ji neišplėtojo išteklių, kad galėtų išspręsti įvairius unikalios praktinius ekologinių tyrėjų ir vadybininkų rūpesčius.

3 pav. Ekologinės etikos reikšmė

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Ben A. Minteer & James P. Collins (2008)

Pagal trečią paveikslą matome, kad ekologinė etika apima gyvūnijos, aplinkosaugos, tyrimų ir profesinę etika. Ekologiniais tyrimais bandoma išsiaiškinti gyventojų, aplinkos, bendruomenės, ekosistemos sąveiką ir išlikimą. Tam, kad išsaugoti gamtą ir gyvybę joje valstybė bando apriboti žmogaus veiklą sukurdam ribotus naudojimosi galimybes saugomosiose teritorijose, kuriami botanikos parkai ir zoologijos sodai, draustiniai vandens telkiniuose.

Kai kurie Lietuvos autoriai ir visuomenės nariai taip pat įžvelgia ekologinės etikos svarbą bei pasisako apie tai garsiai. Čeigis R. ir kt. nuomonė ta, kad „turėtų būti didesnis dėmesys ekologiškai darnaus vystymosi idėjai. Tai turėtų būti svarbiausias klausimas išlaikant darnią ekonomiką, kuri leistų žmogui naudotis aukštais pragyvenimo standartais negadinant gamtos ir biologinės įvairovės“ (Čeigis R. ir kt., 2107, 63 p.).

Autorius pateikia gana svarbią informaciją, kad šiuometiniame pasaulyje yra svarbiausias dalykas išlaikyti ekologiją bei ekonomiką, kadangi ekonomika be gamybos neegzistuoja, dauguma žmonių netektų darbų, nebūtų pajamų, pirkimo ir atrodo pasaulis sustotų, kas ir vyksta šiuo metu pandemijos akiratyje, matome kaip lėtėja ekonomika, uždaromos gamyklos, sustabdomi skrydžiai, nevyksta prekyba, tačiau sprendžiant iš šaltinių internete galime surasti informacijos, kad sumažėjo oro tarša, kadangi lėktuvų skrydžių sumažėjo, ir daug kitų faktorių kurie naudingi gamtai, bei iš esmės mūsų pačių sveikatai, paprastai tariant galime kvėpuoti grynesniu oru. Tačiau, remiantis autoriaus teiginiu, yra gana

sunku suderinti ir suvokti, kaip reikėtų išlaikyti patogų gyvenimą, kasdienį vartojimą, šie faktoriai lemia ir šiukšlių atsiradimą didesnę gamybą, kurie yra priešingi ekologijai, tačiau mano manymu atsakingos institucijos prastai atlieka savo darbą nekontroliuoja ir nepateikia realių veiksmų, kurių reikėtų imtis įmonėms atliekančioms gamybinius procesus kurie naikina gamtą, mano manymu turėtų būti įvesti tam tikri ribojimai, atliekami realūs patikrinimai, ne tik dokumentacijos pildymas, kas šiuo metu vyrauja ir neduoda naudos, taip pat taikomos didesnės baudos, bei aišku svarbų vaidmenį atlieka ir mūsų pačių gyventojų sąmoningumas. Įmonės valdžia, pati turėtų suprasti ir suvokti neigiamai pasireiškiančius jų gamybinių procesų veiksmus, kurie įtakoja žalingus veiksmus ekologijai, įmonės vadovai patys iš savęs turėtų atspindėti etišką požiūrį į ekologiją, kartu bendradarbiauti su atsakingomis institucijomis kurios atsakingos už ekologiją, kartu siekti, bei ieškoti sprendimų, kurie būtų naudingi tiek verslo tiek gamtos, aplinkos, žmonių gerovei. Čiegis R. ir kt. taip pat mano, „ar būtų įmanoma darniai įgyvendinti darnų vystymąsi, neatsižvelgiant į kultūrinius procesus, psichologinius ypatumus?“ Jų nuomonė, kad kiekvienas žmogus turi suprasti esama problema keičiant savo pasaulėžiūrą, turi kardinaliai pakeisti savo mintis, gyvenimo būdą, vertybės. Norint pasiekti šį tikslą, vieną iš tokių priemonių, tai švietimas. Visuomenės švietimas padėtų suprasti ekologinę situaciją, kokie pavojai slypi, kas būtų toliau jei mes gyventume ir toliau tokiu pačiu principu. Turi žmogus suprasti ir pripažinti darnaus gamtos sąveikos priemonės (Čiegis R. ir kt., 2017). Straipsnio autoriai pateikia informaciją, kad jungtinės tautos įvardija kaip svarbų kriterijų ekologinis švietimas, mano manymu tai yra būtina, ekologinis švietimas turėtų būti įtraukiamas į mokymo programą, vaikų požiūris privalo būti formuojamas nuo mažų dienų, tai leistų labiau suvokti ir suprasti ateities kartoms, kokią svarbą ekologiją daro mūsų gyvenimuose, kad nuo ekologijos priklausu mūsų visų sveikata, švarus maistas, švarus vanduo, švarus oras. Taip pat mano manymu, aukštųjų mokyklų švietimo programoje, būtų naudinga įtraukti paskaitas apie verslo kūrimą ekologijos kontekste, formuotų jaunų žmonių požiūrį į kitokį verslą, ugdytų atsakingumą į aplinką. Tačiau, šiuo metu versle vyrauja tendencija kaip kuo pigesnę prekę parduoti brangiau, parduoti daugiau, skatinti vartojimą, daug naudojama beverčių daiktų kurie naudojami kelias minutes, o išmetami į šiukšlių dėžę, kurie ilgus metus yra, patenka į vandenynus, garuoja pavojingos dalelės jeigu tai pigi nekokybiška medžiaga, kuri dažnu atveju vyrauja versle. Šiuo atveju, vertinant dabartinį pasaulį matome, kad sąmoningumo ekologijos tema reikėjo žymiai ankščiau kadangi, šiuo metu matome padarinius aplinkai. Šiuo metu dauguma veikiančių gamyklų statytos prieš 50 metų dar daugiau, kurios nebuvo tuo metu tinkamai

reglamentuojamos, nebuvo kreipiamas dėmesys į aukštus standartus, puikus pavyzdys Klasco bendrovė, kurios vamzdžiai teka tiesiai į marias, be papildomų apsaugų.

Žmonių civilizacija ilgą laiką žiūrėjo į pasaulį gamtą, kaip į daugybę žmogaus poreikių tenkinimo objektą. Per tokia pasaulėžiūra, dabar pasaulis patiria įvairiausias krizes (ekologinės, demografinės, psichologinės ir kt.), norint išėiti iš šių krizių sistemos, būtina pakeisti visuomenės ir kiekvieno atskiros žmogaus ekologinę pasaulėžiūrą. Taip pat remiantis pateiktomis duomenimis, galime teigti, kad aplinkos apsaugos etika dar tik formavimosi procese, turime įdėti daugiau pastangų siekti etiškumo šioje srityje, taikyti aukščiau nurodytus metodus, tokius kaip švietimas mokymosi įstaigose. Taip pat reikalingas supratimas ir realistiškesnis vertinimas turtingo kultūrinio ir ekologinio paveldo ribų ir galimybių vykstant tradicinei socialinei-ekologinei sistemos orientacijai į naujus globalizacijos keliamus iššūkius.

1.2. Ekologinės etikos tikslai

XX a. paskutinio dešimtmečio mokslinėje literatūroje vis labiau atkreipiame į darnaus vystymosi svarbą. Moksliniame straipsnyje Čegis R. ir kt. (2017) nurodo ekologinės etikos tikslų paskirtis „plėsti moralės turinį ir spartinti dorovinę pažangą, papildant ją naujais principais ir Maksimomis, skatinančiomis puoselėti gamtą, – tokia ekologinės etikos, kuri gilinasi į žmogaus ir gamtinės sąveikos dorovinius aspektus. Ekologinės etikos paskirtis yra išsaugoti kuo daugiau bioįvairovės ir gamtos, taip pat gyvūnų apsauga, gamtos dorovinis statusas, kraštovaizdžio puoselėjimas“ (Čegis R. ir kt. 2017, 70 p.). O pagrindinis ekologinės etikos tikslas pagal Čegis R. ir kt. nuomonė, tai „teisingas, sveikas ir prasmingas žmogaus gyvenimas žemėje bei gyvybės puoselėjimas. Meilė ir pagarba natūraliam žemės grožiui, būtinybė išsaugoti gamtos įvairovę leidžia apibūdinti darnų vystymąsi kaip etinį idealą“ (Čegis R. ir kt. 2017, 70 p.). Remiantis, autorių nuomone, galime teigti, kad ekologinė etika, tai žmogaus ir gamtos gyvenimas, tarpusavio derinimas, kad abi pusės derėtų tarpusavyje. Remiantis šių dienų statistika, šie kriterijai neatitinka tikrovės, dauguma atvejų žmogus nepuoselėja gamtos, nesistengia jos saugoti, dėl verslo paskatų bei prasto suvokimo ekologijos reikšmės, svarbumo tolimesniam mūsų egzistavimui. Autoriai įvardina kaip vieną iš tikslų bioįvairovės bei gamtos išsaugojimą, tačiau pastebime, ir randame daug informacijos bei įspėjimų, kad mūsų planetoje, nyksta gyvūnų rūšys, vienas iš pavyzdžių baltosios meškos nyksta, dėl klimato atšilimo, kurį sukelia žmogaus veikla, dar vienas pavyzdys koralų nykimas, koralų nykimą taip pat spartina žmogaus veikla, tačiau, Egipto valdžia ėmėsi veiksmų planuoja drausti kremus nuo saulės, kurie kenkia koralams. Mano manymu, visi šie

pavyzdžiai rodo, žmonių neišprusimą, nesuvokia, nesupranta ką naudoja ant savo kūno, dėl paprasto kremo įtakos nyksta mūsų gamta, taip pat ir gamintojai neatsakingai elgiasi gamindami tokius produktus, tačiau mes nepirkdami galime paskatinti verslą naudoti saugias sudedamąsias dalis, taip pat ir valstybinės institucijos turėtų griežčiau tikrinti verslą, bei remtis etiškumo požiūriu iš ekologinės pusės. Visi šie pavyzdžiai rodo, kad kol kas mūsų visuomenei sunkiai sekasi laikytis ekologinės etikos tikslų, tačiau matomi pirmi žingsniai siekiant įgyvendinti tai. Tačiau, reikšmingas rodiklis mūsų pačių sąmoningumas, ne tik valdžios priimti sprendimai, ir kiti įstatymai. Čiegis ir kt. moksliniame straipsnyje daug komentuoja Jono Paulio II ypatingą dėmesį ekologijai, viena iš jų tai, kad Vatikano II nutarime rašoma, kad „žmogus talentinga būtybė, kuri mokslų ir technologijų dėka plečia savo gyvenimo ribas, užvaldydamas gamtą. Anksčiau žmogus gėrybių prašydavo iš aukštybių, o dabar mainų pagalbą pasirūpina patys“ (Darnus ekonomikos vystymasis: etiniai ir dvasingumo pagrindai, 2017). Galime teigti, kad šis pastebėjimas yra aktualus ir šiandien, kad žmonija globalizuojasi, viskas tampa lengviau prieinama, galime atsigabenti įvairios produkcijos užaugintos dideliais mastais. Taip pat mokslas prisideda prie gamtos kaitos, kadangi mokslo dėka galime užauginti atsparias maisto kultūras įvairioms ligoms, atsparumą įtakoją įvairūs naudojami chemikalai, kurie kenkia gamtai, bei griauną natūralų gamtos augimą, todėl iškyla klausimas ar yra etiškas žmogaus kišimasis į gamtos procesus? Tačiau, kiekvienas iš mūsų esame vartotojas ir prisidedame prie besaikio dirbtinio auginimo, tačiau ir verslas nėra kontroliuojamas dėl cheminių medžiagų naudojimo. Žinoma, naudojami kiekiai atitinka reglamentų reikalavimus dėl leistinų chemikalų naudojimo kiekio, tačiau žvelgiant giliau į žmogaus sveikatos pokyčius galime pastebėti, kad naikiname ne tik gamtą bei jos gyvūniją bei ir patys save.

Mackevičiūtės J. mano, kad vienas pagrindinių etikos tikslų, kad mes negalime egzistuoti be gamtos. Ekologinė etika apibūdinama, kai sąžinės ir moralės atspindys, taip pat kaip žmogaus įsipareigojimas ir atsakomybę už aplinkos išsaugojimą ateities kartoms. Iš esmės, tai reiškia bendruomenės gyvenimas harmonijoje su gamtos pasauliu (Jūratė Mackevičiūtė, 2007).

Apibendrinant, galime teigti, kad ekologijos tikslai privalo būti įgyvendinami, bei būti skleidžiami, kadangi per gamtą kenkiame sau to nesuvokdami. Žmogaus gyvenimas susietas su gamta, mes esame jos dalis, ekologijos tikslai turi skatinti, atsižvelgti į tai. Turime ieškoti būdų kaip išsaugoti gamtą kaip etinį idealą, atrasti balansą tarp mūsų kasdieninio gyvenimo bei natūralios gamtos egzistavimo nesikišant į natūralius procesus. Tai padaryti sudėtinga, kadangi žmogaus mokslo išradimai leidžia gyventi gana per daug patogiai, maistas tapo

lengvai prieinamas iš įvairių pasaulio žemynų, galime užauginti nesuvokiamus kiekius produkcijos, ir mes esame taip įpratę gyventi čia ir dabar. Plastikinės pakuotės tarnauja kelias sekundes o suyra per šimtmečius, visą šį procesą skatina žmonės, kadangi nesusimąstydami mes tai naudojame ir skatiname verslą gaminti neatsižvelgiant į etišką gamtos požiūrį, negalvodami apie pasekmes, o kas toliau, kur visa tai dingsta, o visa tai keliauja į gamtą, su kuria mes esame besąlygiškai susieti. Tad, atkreipdami dėmesį į ekologinės etikos tikslus, leisime sau suprasti kaip yra svarbu ta požiūrį išlaikyti gamtoje, kadangi mes esame gamtos dalis.

Remiantis išanalizuota literatūra, galime teigti, kad sparti gamybinė bei kita žmogaus veikla, veda prie tiesioginio susinaikinimo, turime atsižvelgti į etišką ekologiją, kuri būti saugi, naudinga tiek žmogui, gamtai, taipogi ekonominiai veiklai. Turime suprasti padarinius, kurie atsiranda dėl žmogaus veiklos. Remiantis literatūros šaltiniais, galime teigti, kad svarbu įdiegti švietimo sistemoje ekologiškąją etiką, bei skatinti apie tai kalbėti tiek iš politinės tiek akademinės bei verslo pusės ekologijos tema.

1.3. Ekologinės idėjos antikinės Graikijos filosofijoje

Filosofijos srityje graikų filosofų raštuose „apie gamtą“ pripažįstamas pagrindinis gamtos vienybės principas, gamtos įtaka žmogaus elgesiui ir prielaida apie gamtos harmoniją, kaip žmogaus visuomenės matą. Senovės Graikijos filosofinės idėjos etikos klausimu pradžia yra laikoma maždaug nuo VI a. pr. Kr. iki maždaug Aristotelio epochos. Pirmą kartą filosofijos istorijoje būties klausimą iškėlė graikų filosofas Parmenidas (apie 500 pr. Kr.), kuris laikėsi idėjos apie amžiną ir nekintančią būtį. Parmenidas mate, kad gamta yra nuolatinio atsiradimo ir išnykimo pavyzdys. Tai amžinoji būtis neturintis pradžios, kadangi atsirado iš nebūties, tai negali turėti ir pabaigos. Parmenido mąstymo tradicijas tęsė Platonas, (428 ar 427-348 ar 347 pr. Kr.), tačiau jo požiūris skyrėsi. Taip pat jis mano, kad „žmogus nepasitenkina savo, kaip ribotos būtybės padėtimi, todėl siekia savąsias galias išplėsti iki begalybės” (Čižinauskienė L. N., 2012).

Kaip manoma, kad pradedančiaisiais prie aplinkos ugdymo etikos nemažai prisidėjo Talis, Platonas ir Aristotelis.

Garlienė Šarūnė, 2015 analizavo savo darbuose Č. Kalendros ekologinės etikos sampratą ir nurodė, kad “IV a. pr. Kr. graikų filosofas Aristotelis etiką pavadino, kaip atskira filosofijos disciplina” ir žodį “etiškas” apibūdinamas, kaip žmogaus būdo dorybę (Garlienė Šarūnė, 2015). Taip pat Aristotelio manymų “aukso vidurys”, tai atrasti saiką. Būtent saiką santykiuose su gamta pabrėžia ir Lietuvos filosofas Č. Kalendra. Jo manymu, gamtoje turi

vyranti saiko dėsnis. Jis pastebi, kad gyvūnai vienas kito be reikalo nenaikina, o žmonės atvirksčiai plečia savo gyvenamąją vietovę, naikina ir gamtą ir gyvybę. Jo nuomonė, kad kai kurie žmonės net nepakyla iki gyvūno lygio, neišplečia savo mąstymo horizonto iki didžiųjų namų – gamtos lygio, neišugdo savo vaizduotės, kuri leidžia žmogui įsijausti į kito gyvo padaro padėtį” (Garlienė Šarūnė, 2015). Č. Kalenda, analizuodamas Aristotelio filosofiją pastebi, kad jis “gėrio ieško natūralioje gamtoje, žmogaus mąstymą apjungė praktinėje veikloje su gamtoje vykstančiais procesais. Taip pat jis pastebėjo, kad gamtoje žūsta nuo nepritekliaus arba nuo pertekliaus, taip nurodydamas vidurį tarp daug ir mažai, o tas vidurys tarsi morale. Vidurio atradimas, tai mokėjimas rasti saiką, nepereinat į kraštutinumus, tai trumpiau sakant - norma” (“Dorovės samprata”, 1981). Č. Kalenda atkreipė dėmesį, kad vis dėl to Aristotelio dorybės apibrėžimas yra nekonkretus ir paremtas visuomeninės dorovės prigimtimi ir šios sąvokos atsiradimu. Taigi etika yra filosofijos sritis, turinti ne vienu metų tradiciją, kuri siekia pažinti tai, kas svarbiausia žmogaus gyvenime: “gėrį ir blogį, gyvenimo tikslą, prasmę ir laimę, laisvę ir atsakomybę ne tik už save, bet ir už Žemę”, kadangi žmogus yra neatsiejami gamtos dalis, jeigu mes nebūsime garbingi su gamta, tuomet naikinsime ir save, nes žmogus ir gamta yra susieti įvairiais saitais. Visą tą laikmatį dorovę buvo siejama su žmonių santykiais ir jų reguliavimu. O gamta tuo tarpu buvo vertinama, kai naudos šaltinis žmogui. Todėl toks mąstymas iššaukė dorovės normų nebuvimo, o ekologinę krizę – užgriuvusią nelaimę neprisiimant už tai atsakomybės.

Talis bandė įveikti ekologinį atotrūkį tarp gyvosios ir negyvosios realybės. Tradicinis skirstymas tarp gyvosios ir negyvosios realybės yra viena pagrindinių atramų antropocentriniam mąstymui. Tačiau toks skirstymas nebūdingas Thaleso mąstymui. Jonathanas Barnesas teigia, kad kai Thalesas tvirtina, kad negyvi dalykai, pavyzdžiui, magnetai, turi sielą (psuché) ir kad viskas yra pilna dvasios, jam pavyksta pateikti argumentą, kad skirtumas tarp gyvosios ir negyvosios realybės yra iliuzija (Barnes 1982, 9). Tai yra labai svarus argumentas, leidžiantis plėtoti antropocentrinę aplinkos etiką senovės filosofijoje, ypač Talyje dėl to, kaip jis bando panaikinti atotrūkį tarp gyvūnų moralinės padėties ir žmogaus.

Roland Keates savo straipsnyje analizavo graikų filosofų mintis. Jos manymu didžiojo Plotono socialinio mąstymo dalis tai, kad žmonėms suteikiama protavimo galimybės (žr. Platono 440a-441c, 104-5). Taigi, remdamasis supratimu, kad žmonės yra racionaliai pranašesni už kitus nežmoginius tvarinius, manau, kad toks pranašumas suformavo priimtina moralinę normą, kuris tradiciškai žmonės iškėlė aukščiau prieš gyvūnus ir gamtą apskritai.

Tačiau šie mąstytojai buvo ignoruojami ir nuvertinti, vertinant, kaip jie kritiškai vertina tai, kiek žmonija galėtų suteikti prigimčiai vidinę vertę.

Graikų istorikas Herodotas pirmasis pastebėjo gyvūnų elgesį natūralioje aplinkoje, o filosofas Teofrastas, Aristotelio mokinys, parašęs augalų istoriją ir augalų priežastis, labai rūpinosi kraštovaizdžio ekologija. Pasak Teofrasto, tarp augalo ir kraštovaizdžio egzistuoja darnus santykis. Graikų gydytojas Hipokratas savo darbe „Dujos, vandenys ir vietos“ pastebi, kad žmonių sveikata, taip pat jų nuotaika ir kūrybiškumas formuojami atsižvelgiant į natūralią aplinką, kurioje jie gyvena, bet ir į tokius veiksnius kaip geriamojo vandens kokybė, mityba ir klimatas (Roland Keates, 2018).

Žemė nuo neatmenamų laikų buvo visuomet laikoma maitintoja, saugotoja, graikų filosofijoje tai atsispindėjo. Pateikta informacija galime teigti, kad gamta buvo vertinama, gamtoje Graikai matė dievybes, jas garbino o tai rodo etišką požiūrį į gamtą, Tačiau, Kalendros pastebėjimu gamta buvo vertinama, kaip naudos davėja žmogui, iš kurio žmogus gali pasiimti viską kas padėtų jam išgyventi, ir tai buvo suprantama, kadangi žmogus nesuvokė, kad gamtos išteklių yra riboti, ar gali turėtų tam tikrų rimtų padarinių, kurie gali nulemti tolimesnį gyvenimą. Etiškumo klausimai ir problemos dažnu atveju buvo siejami su žmonių santykiais tarpusavyje, elgesio normose tarpusavyje, gamta mano manymu egzistavo bet ne tiek kiek turėtų, kadangi kaip ir buvo minėta žmogui buvo sunku suvokti, kad po daug metų neatkreipiant dėmesį į gamtą, etišką požiūrį į ją, gamta linkusi pasikeisti į blogąją pusę, nebeteikti tiek maisto, nebeteikti grožio.

Mano nuomone, kelti didelių klausimų tuo metu dėl gamtos problemų nebuvo didelio pagrindo, kadangi gamyba nebuvo tokia sparti ir tarši, kokia yra šiuo metu, visuomet žmogus linkęs kalbėti mažiau apie tai kas nekelia didelių problemų, tuo metu formavosi kiti esminiai dalykai, kaip ir minėjo autorė žmonių santykiai.

Taigi jau nuo seno dorovinis etinis ugdymas skaitėsi, kaip žmogaus egzistencijos pamatas. Visoje ekologinės etikos istorijoje graikų mąstytojai nuspėjo, jog nesant tvirtiems dorovės normų pagrindams visuomenėse kils dvasinės krizės ir dramos. Mąstytojai suvokė, kad tik tinkamas žmogaus ir jį supančio pasaulio vertinimas padės lengviau funkcionuoti bendruomenėms. Tokių mąstytojų kaip Talis, Platonas ir Aristotelis teigė, kad gamta - gėris, kurį žmogus turėtų pažinti.

1.4. Eko-filosofinių idėjų raida ir transformacijos XVIII a. ir XIX a.

Ekologinė etika laikoma nauju reiškiniu, nes kažin ar senovės žmogus galėjo save atskirti nuo gamtos, kaip atskira individą. Jiems aplinka ir gamta laikoma šventu reiškiniu.

Požiūris, kad žmogus yra visatos centras nelabai išryškėjo. Tačiau jie save laikydavo jos dalimi. Daugirdo V. teigimu, kad “tokia pasaulėžiūra atsispindi ir Kinijoje, Indijoje, Japonijoje, ten išlieka stiprus žmogaus ir aplinkos išgyvenimas, žmogus suvokiamas kaip gamtos dalis” (Daugirdas Vidmantas, 2016).

Atsiradus krikščionybei žmogaus požiūris į aplinką pasikeitė. Daugirdas V. aprašo, kad “žmogus vaizduojamas, kaip visagalis turintis iš aukščiau suteiktą galią valdyti gamtą ir Žemė (antropocentrizmas)” (Daugirdas Vidmantas, 2016). Daugirdas V. teigia, kad šiuo požiūriu vadovavosi ir garsus prancūzų gamtininkas ir geografas G. L. de Buffon (Biufonas, 1707-1788).

Taigi aplinkos etika kaip akademinė disciplina atsirado tik aštuntajame dešimtmetyje. Šiuo laikotarpiu etika suabejojo tariamu moraliniu žmonių pranašumu kitų rūšių žemėje atstovams. Antra, ji ištyrė ir argumentavo natūralia aplinka ir jos turinį, kuriame nėra žmogaus, jos vidinę vertę. Tačiau, reikia pažymėti, kad tame laikotarpyje šioje srityje dirbantys teoretikai, nemato reikalo kurti kitų teorijų, nes mano, kad visos moralinės pareigos aplinkos atžvilgiu kyla iš mūsų tiesioginių pareigų žmonėms. Jų teigimu, praktinis aplinkos etikos tikslas yra suteikti moralinį pagrindą socialiniai politikai, kuria siekiama apsaugoti žemės aplinką ir ištaisyti aplinkos blogėjimą.

Stanfordo filosofijos enciklopedijoje rašoma, kad XIX a. viduryje geografinis George Perkins Marsh (Marsh 1865) savo darbuose teigia, kad žmonija vis labiau žlugdo gamtos grožį. Taip pat amerikiečių gamtininko Johno Muir darbuose aiškiai išskirta gamtos estetinio suvokimo supratimą nuo vaizdinio idėjos supratimo. T.y., matyti gamtinę aplinką, ypač laukinę gamtą, kaip estetiškai gražią, o bjaurumą matyti kur gamta kenkiama žmonėms. Panašu, kad dalykų, kuriuos jis vertino kaip estetiškai vertinamus, spektras apima visą gamtos pasaulį, pradedant nuo jo laikais bjauriais laikytais padarais, tokiais kaip gyvatės ir aligatoriai, iki gamtos katastrofų, kurios, kaip manoma, sugadina aplinką, pavyzdžiui, potvyniai ir žemės drebėjimai. Natūralus gamtos vertinimas, kurį praktikuoja Muiras, tapo siejamas su šiuolaikiniu požiūriu, vadinamu „teigiama estetika“ (Carlson 1984).

Vakarų filosofijoje gamtos pasaulio estetikos tyrimas pasiekė žemiausia tašką XX a. Viduryje gamta buvo vien kaip meno filosofija. Tuo pačiu metu kai kurie mąstytojai ginė požiūrį, kad estetinis gamtos vertinimas yra parazitinis prieš meną, tiek net mintį, kad tai iš tikrųjų nėra estetinis vertinimas. Tačiau paskutiniame amžiaus trečdalyje estetikos disciplina sureagavo į nepriežiūrą pasaulio gamtos, kuri paskatino gamtos estetinio tyrimo atgaivinimą ir paskatino aplinkos estetikos atsiradimą.

Kvietimas atlikti “pagrindinį vertybių pasikeitimą”, susijusia su aplinka, atspindėjo poreikį plėtoti aplinkos etiką kaip naują filosofijos subdiscipliną. Ši nauja sritis atsirado XX a. pradžioje ir trejuose šalyse – JAV, Australijoje ir Norvegijoje. Tuo laikotarpi miškininkas Leopoldas pasisakė už “natūralią, laukinę ir laisvą” gamtos vertinimą ir išsaugojimą. Jo teigimu “tai, kad žemė yra bendruomenė, yra pagrindinė ekologijos samprata, tačiau ta žemė turi būti mylima ir gerbiama – tai etikos pratęsimas“ (Leopoldas, 1949: vii-ix). Tačiau pats Leopoldas nepateikė jokios sisteminės etikos teorijos ar pagrindo, palaikančio šias etines aplinkosaugos idėjas. Todėl jo nuomonė davė iššūkį ir galimybę moralės teoretikams: ar būtų galima sukurti kokią nors etikos teoriją, kuri pateisintų nurodymą išsaugoti biosferos vientisumą, stabilumą ir grožį? Leopoldo mintis, kad visa žemė yra mūsų moralinio rūpesčio objektas, taip pat paskatino rašytojus ginčytis, dėl tam tikrų moralinių įsipareigojimų ekologinėms visumoms, tokioms kaip rūšys, bendruomenės ir ekosistemos, o ne tik atskiras jų sudedamąsias dalis.

Technologijos.lt tinklalapyje taip pat nagrinėjama Lietuvoje profesorių, mokslininkų, filosofų ekologinės etikos reikšmė. Šiame tinklalapyje teigiama, kad ne vien Česlovas Kalendra tyrinėja ekologijos reikšmę, bet anksčiau mūsų krašte buvo ekologinės etikos užuomazgų. Pradininkas laikomas miškininkystės mokslininkas Povilas Matulionis, kuris gamtą suvokė, o ypač mišką kaip svarbiausią mūsų gyvenime ekosistemą. Įdomi šio gamtos mylėtojo mintis, „miškas, kurį mes aukso svarais saikome, yra niekas daugiau kaip gamtos užmegztas mazgas iš siūlų, kurių vienas galas paslėptas žemės rutulio susiradimo spėjimuose, o kitas – dar slaptingesniame mūsų pačių likime“ (“Pasaulis pagal ekologinę etiką”, 2019-12-03). Taip pat šiame straipsnyje minimas ir filosofas Vydūnas, kurio apmąstymuose apibūdinama tauraus žmoniškumo idėja, kuri neatsiejama nuo pagarbos visam, kas gyva. Taip pat ir poeto Kristijono Donelaičio kūryboje, kuris savo laikmetyje, XVIII a. jautusio progresuojantį žmonių atitrūkimą nuo gamtinio pasaulio, Metuose išvelgdamas gilią pasaulėjautą – gamtoje besireiškiančią tarpusavio gyvybės vienovę, darnų augmenijos, gyvūnijos ir žmogaus gyvenimo sąryšį (“Pasaulis pagal ekologinę etiką”, 2019-12-03).

Galima teigti, kad išaugus žmogaus galiai ir technologijos pažangai ėmė kilti pavojus ekosistemai. Naujame pasaulyje viešpatauja technika, mašinos ir mechaninės sistemos. Taip pat dirbtinė aplinka išstūmė natūralią aplinką arba ją deformuoja. Visos šios problemos verčia mąstyti kitaip apie santykį su aplinka, kurti naujas teorijas apie ekologijos etiką.

1.5. Ekologinės problematikos radikalėjimas XX a. pabaigoje ir XXI a.

Globali ekologė problema paskatino pasaulio bendruomenė susidomėti aplinkos išsaugojimu bei ieškoti efektyvesnių šių problemų sprendimo būdų, nes XX a. žmonija pasiekė ryškų laimėjimą modernioje kultūroje, bet tuo pačiu sukūrė ir naujų pavojų. Daugiau gyvenimo patogumui siūloma chemijos, kuri įtariam nuodijanti gyvybę. Tvarkydami namus mes naudojame cheminės priemonės ir vienokiu ar kitokiu būdu šios chemijos priemonės patenka į aplinką. Kaip Č. Kalendra (1998) sugalvojo posakį: „švara teršia pasaulį“. Jo nuomonė tai, kad kuriant šiuolaikišką kultūrą, neįmanomą visiškai nekenkti gamtai. Konstruojant gamtos nerealistišką vaizdą, galime greit nusivilti ir pulti į kraštutinumą (ekofobija), kuri gali pakenkti gamtai. Kitu atveju tik moderni kultūra ir technologijos gali gamtosaugą į aukštesnį lygį pašalinant trūkumus ir blogybės. Viena iš negatyvių modernizmo bruožų tai, kad didžiąją dalį tautų panaikino bendravimo patirtį su gamta išstūmė į kultūros pakraštį (Česlovas Kalendra, 1998).

Šiandien visos planetos mąstantys žmonės jaučia ir supranta, kad mes einame keliu pasitinkant technologijų ir ekotechnologijų apokalipsė. Pasaulinių problemų ir jų pristatymo būduose išsakytas Dar Lamarko perspėjimas, kad „žmogaus tikslas yra sunaikinti savo rūšį, prieš tai padariusį Žemės rutulį netinkamą gyventi“ (<https://iia-rf.ru/lt/kids/prezentaciya-globalnye-problemy-i-ih-reshenie-prezentaciya-k-uroku/>).

Veiksnyis yra globalus: vilties, kad ekologinę problemą bus galima išspręsti toliau plėtojant visuomenę pagal „dirbtinai palaikomos biosferos“ scenarijų, nėra pagrindo. Norint, kad tokia sistema veiktų, reiktų 99% visų technogeninės civilizacijos išteklių, o tai yra nerealū.

Vadinasi, būtina pakeisti žmonių mąstymo ir elgesio paradigmą, būtina pakeisti visuomenės požiūrį į gamtą. Pasaulio bendruomenės politinis elitas pradeda suprasti, kad moralinių principų tvirtinimas ne tik žmonių ir valstybių santykiuose, bet ir žmonių bei visuomenės santykiuose su aplinka yra būtinas, kad žmonija išliktų pasaulinėje aplinkos krizėje. Pati žmonijos kilmė yra susijusi su moraliniu imperatyvu, o žmonijos išlikimas priklauso nuo to, kiek žmonės gali paklusti savo veiksams moralės reikalavimams (V.V. Montatovas).

“Miesto naujienos” straipsnyje teigiama, kad lietuvių didžiausia bėda - nesaikingumas. Nuo seno mes pripratę kaupti maisto atsargas namuose. Šis paprotys atėjo iš sovietų laikų, kai parduotuvėse vyravo deficitas, neišimtis ir mūsų vaišingumo tradicijos. Dabar parduotuvėse visko pilnā, ko širdis geidžia. , tačiau vis dar kaupiame atsargas, sugedę produktai išmetami.

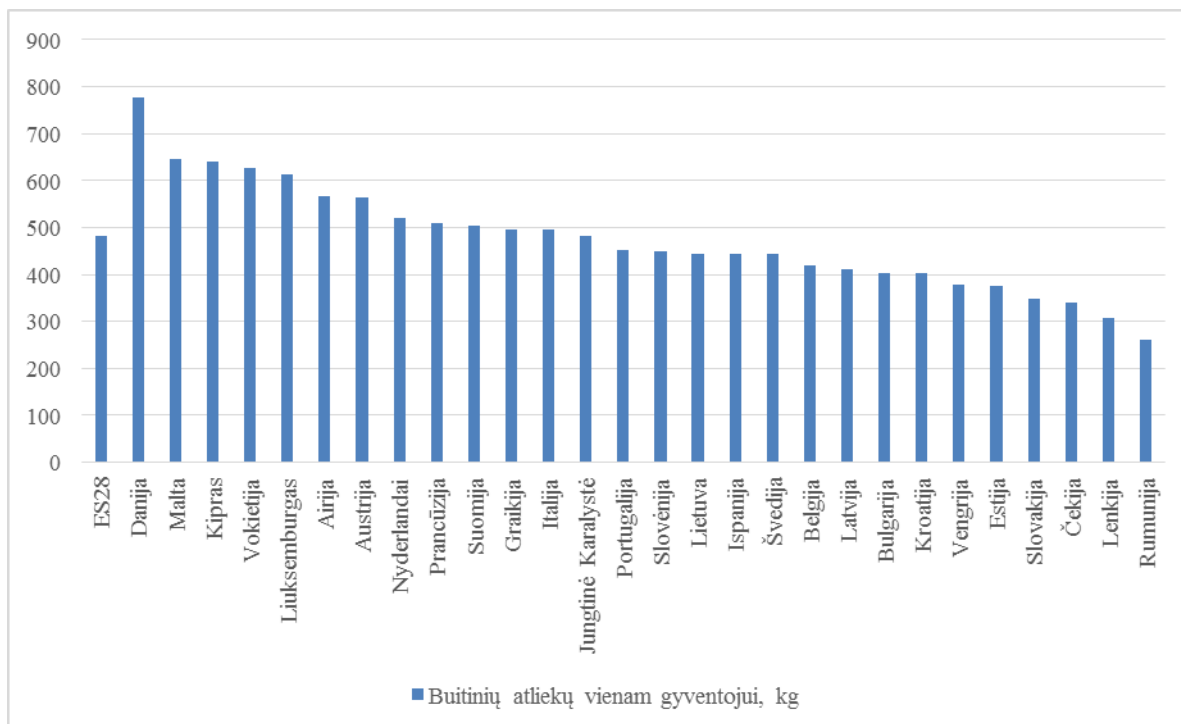
Pirkdami produktus galėtume juos parsinešti daugkartiniuose arba ekologiškuose maišeliuose, kurie neteršia žemės ir neišskiria kenksmingų medžiagų. Gyventojai pradėjo rūšiuoti atliekas į jiems pritaikytas specialiais konteneriais: pakuočių, plastiko, stiklo ir t.t., bet augalinių atliekų vis dar atsikratome su bendromis šiukšlėmis. Tik vienetai sodybų gyventojai augalinės atliekas kompostuoja, kiti sausus lapus neša į dirvą ir degina.

4 pav. Nerūšiuotų atliekų šiukšlynas

Šaltinis: <https://miestonaujienos.lt/lasas-po-laso-ekologines-problemos-lietuvoje-ir-pasaulyje/>

Eurostato (EP Tyrimų tarnyba) duomenis, paskaičiuota, kad Lietuvoje 2016 m. vienam gyventojui tenka 444 kg buitinių atliekų, kai 2005 m. – 387 kg, o vidutinis buitinių atliekų kiekis vienam ES gyventojui nuo 2005 iki 2016 metų sumažėjo 7 proc., bet žiūrint pagal šalis, tai tendencijos nevienodos. Pavyzdžiui, atliekų kiekis padidėjo Vokietijoje, Graikijoje, Danijoje, Čekijoje, Kipre, Maltoje, o sumažėjo Nyderlanduose, Bulgarijoje, Rumunijoje, Vengrijoje, Lenkijoje. Taigi didžiausias atliekų kiekis vienam gyventojui tenka turtingesnėse šalyje. O Šalys Kipre, Maltoje ir Lietuvoje atliekų prie didesnio atliekų kiekio prisideda ir turizmas.

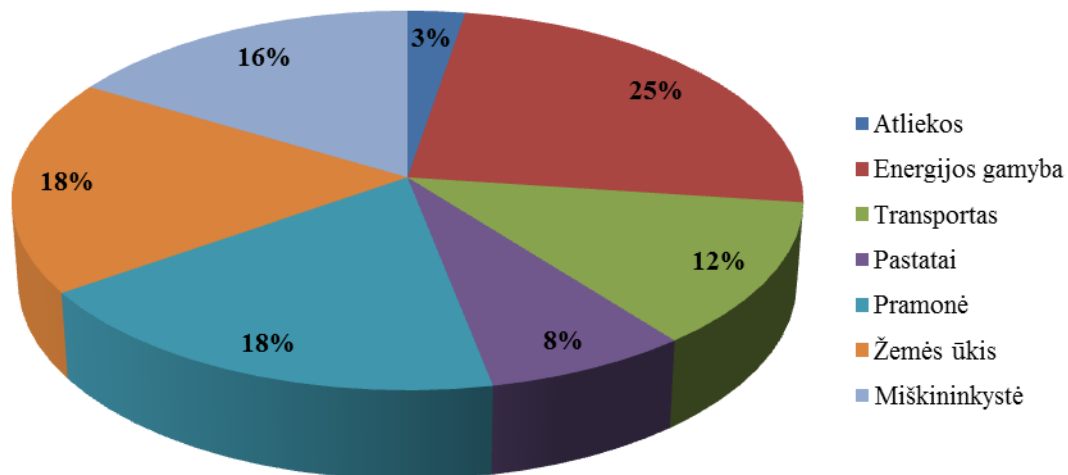
5 pav. Buitinių atliekų šalinimas sąvartynuose tenkantis vienam gyventojui (kg) Europos Sąjungos šalyse 2016 m.
Šaltinis: Europos parlamentas

50 proc. atliekų 2016 m. Lietuvoje buvo kompostuotos arba perdirbtos, apie 19% sudeginta, siekiant išgauti energija, o 31% - pašalinta į sąvartynus. Taigi vis tiek nemažai susidaro buitinių atliekų, nors ES tikslai komunalinio atliekų perdirbimui siekiama iki 2025 m. perdirbti 55%, o iki 2035 m. - 10% daugiau (Europos parlamentas).

Pasak Pikšrytės A. straipsnyje “Ekologinės problemos tarptautinės politikos dimensijoje”, kad “tokios kaip oro ir vandens tarša, klimato kaita, gamtinių išteklių mažėjimas – tai tik keletas itin reikšmingų žmonijai šiuolaikinių ekologinių problemų, keliančių grėsmę tolesniam pasaulio vystymuisi ir išlikimui” (Pikšrytė Aistė, 2008). Dabar juos laikomos prioritetinėmis didėjančiai populiacijai, sparčiai vystančiai ekonomikai ir tuo pačiu didėjančiai ekologiniai problemų aktualumui. Bendruomenė ir politikai atkreipė dėmesį į aplinkos išsaugojimą, nes problemos išplito regioniniu ir globaliu lygmeniu.

Fizinių ir technologijos mokslų centro tinklapyje straipsnyje apie “Mokslininkai skatina mažinti klimato kaitą” teigiama, kad “Lietuva laikoma viena mažiausiai klimato kaitos įtakojamų valstybių pasaulyje, akivaizdu ir jog šylantis klimatas jau pradeda keisti mūsų aplinką. Lietuva pagal Kioto protokolą 2013-2020 m., kartu su kitomis ES narėmis įsipareigojo sumažinti išmetamų, klimato kaitą skatinančių dujų kiekį 20% (lyginant su 1990 m.). Taip pat Lietuva privalo kasmet pateikti informacija apie absorbentais pašalinamų ir

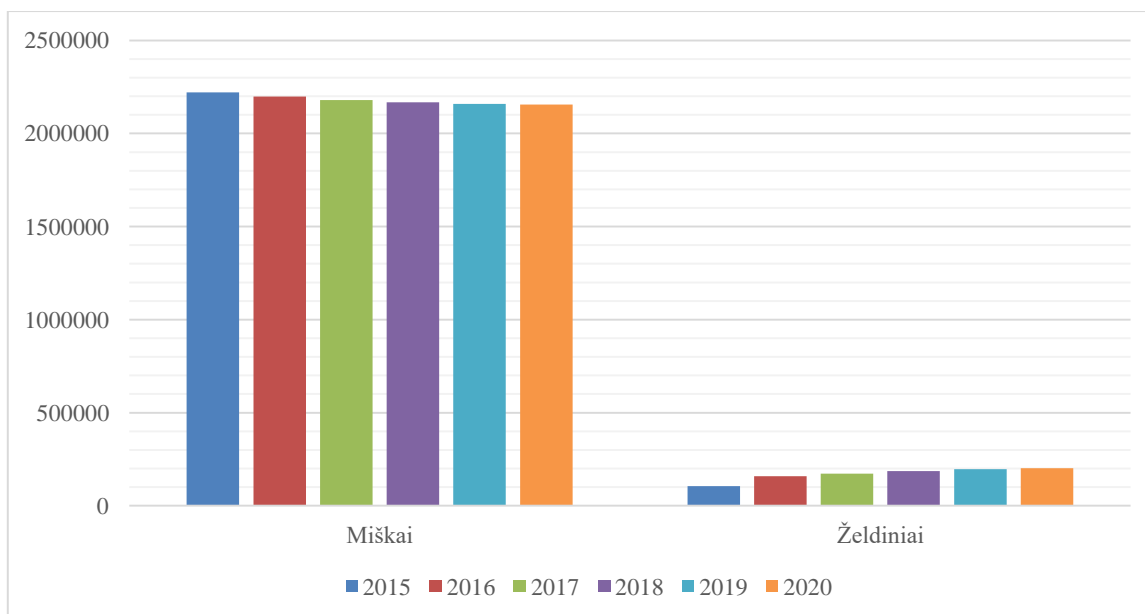
išmetamųjų ŠESD kieki, kurių neapima Monrealio protokolas. Nacionalinė ŠESD apskaitos ataskaita kasmet teikiama Europos Komisijai ir JTBBKK sekretoriui” (Mokslininkai skatina mažinti klimato kaitą, 2019).

6 pav. Šiltnamio efektą stiprinančių dujų šaltiniai
Šaltinis: pagal Tarptautinę klimato kaitos komisijos ataskaitą

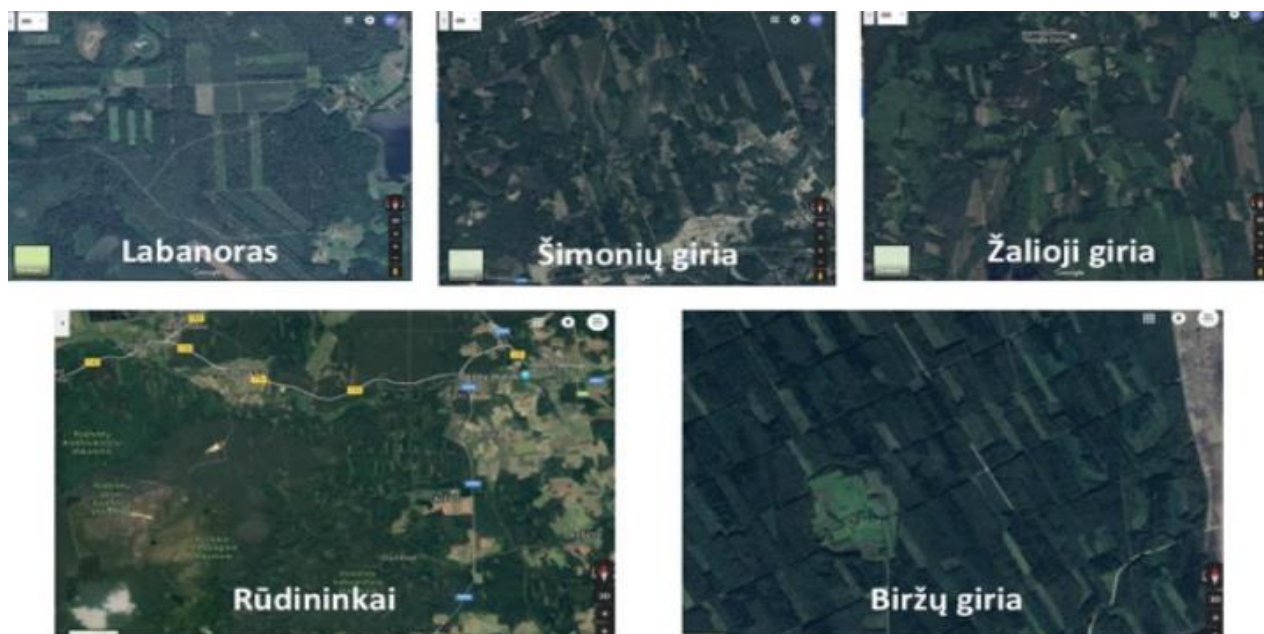
Pasak dr. S. Byčenkienės specialia metodika paskaičiuota, kad “ES valstybėse daugiausia CO² išskiria transporto sektorius: beveik 30% viso ES išskiriamo CO² kiekio. Iš jų apie 70% sudaro keliuose (kelių transporto) išmetamas kiekis” (Mokslininkai skatina mažinti klimato kaitą, 2019).

Ne gana to, kad mes aplink save šiukšliname, bet ir nebandome išsaugoti taip vadinamu “žemės plaučių” išsaugojimo – miškų, kurie yra intensyviai kertami ir naujai mažai atsodinami. Lietuvos Vyriausybė 2018.08.08 padidino kirtimo normą.

7 pav. Lietuvos miškų ir želdinių kitimas nuo 2015 iki 2020 m. sausio 1 d.
Šaltinis: sudaryta autorės, naudojantis NŽT žemės naudmenų duomenimis nuo 2015 iki 2020 m. sausio 1 d.

Kai matome iš septinto paveikslo, kad miškų plotas ha kiekvienais metais mažėja, o želdinių plotas – didėja. Nors didėjantis želdinių plotas, bet brandus miškas, kur kas svarbesnis mums, nes tik brandus miškas geriausiai valo orą. Ir šie duomenys nėra tikslūs, nes miškas po plyno pjovimo ir toliau laikomas mišku.

8 pav. Plyni kirtimai

Šaltinis: <https://www.gyvasmiškas.lt/kirtimu-didinimas-remiasi-iskreipta-statistika-sako-kad-kerta-tik-1-misku-kiek-gali-kainuoti-inventorizacijos-klaida-ir-kodel-nyksta-senieji-miskai/>

Visus brandžius miškus pakeičiant sodinukais, teorinėje statistikoje tai greitai neatsispindės, nes miško plotai nepamažėja, kiekvienais metais yra priaugis. Nes ažuolas

pakeistas ąžuolu, nesvarbu kad 200 metų ąžuolo nepakeičia 10 cm ąžuoliukas, taip statistikoje išvis niekas nepasikeičia ir tada toliau galim kirsti be galo, juk keičiame medį – medžiu. A. Jakutis ir kt. „Ekonomikos teorijos pagrindai“ aukštųjų mokslų vadovėlyje aprašo, kad jau seniai mokslininkai teigia, „jog neracionalu mišką naudoti kurui, nes jis yra labai svarbi pramonės žaliava. Artimiausiu metu žmonijai ši nepaprastai svarbų uždavinį vis tik teks spręsti: tinkamai organizuoti miškų globą, medienos ir kitos jų produkcijos naudojimą“ (A. Jakutis - Ekonomikos Teorijos Pagrindai, 1999). Realybėje, intensyvi medienos pramonė ignoruoja tiek aplinkosaugos, tiek socialinius interesus.

Taigi modernioji kultūra tiek daug davusi žmonijai, kad pati darosi labiau pakaltinama. O ekologinė kultūra nagrinėjanti žmogaus ir aplinkos santykių sistemą, gali nulemti žmogaus, kaip biologinės rūšies likimą Žemėje. Ekologinės problemos suaktualina žmogaus išlikimą, o ne gamtinį ribotumą. Pavyzdžiui, ES pateikta strategija biologinės įvairovės išsaugojimui, bet jos tikslas – užtikrinti, kad žmogui būtų geriau, turėtų maisto, gėlo vandens ir galėtų džiaugtis švariu oru. Todėl šių problemų išskėlimas skatina žmogų mąstyti keisti šiuolaikinę civilizaciją kita linkme, nes atsisakyti naujų technologijų ir grįžti į primityvią gamtą nėra realu. Norint pasiekti stabilumą ir užtikrinti darnią plėtrą reikia atrasti kokybiška ir naują lygį su gamta.

Apibendrinant pirmą skyrių galima teigti, kad ekologinė etika mokslo žinių ir vertybių sintezė, sudaranti ekologinės dorovės ir ekologiško elgesio esmę, tai kultūros vientisumo stiprinimo forma. Ekologinė etika gali prisidėti ne vien prie kultūros pažangos, bet ir žmogaus išlikimo ir biosferos išsaugojimo. Todėl jos tikslas ir yra, kad atkreiptume dėmesį į biologinę įvairovę, gamtinių sistemų vientisumo išsaugojimo, išteklių tausojimą ir gyvenamosios aplinkos švaros palaikymą. Ekologinė etika kaip tokia teorija atsirado XX a. antroje pusėje, kai žmogus suprato susidariusia biosferos išsaugojimo ir savo išlikimo susiklosčiusią situaciją.

Analizuojant žmogaus ir gamtos santykius įrodo, kad šiuolaikinis mokslas, technika ir kultūra ekologinius sunkumus yra įmanoma įveikti. Bet nemaža dalis žmonių su nepasitikėjimu žiūri į globalizaciją, nes nėra tikri dėl jos teigiamo poveikio jų gyvenimui bei aplinkai.

2. EKOLOGINĖS ETIKOS PRAKTIŠIO ĮVEIKLINIMO REIKŠMĖ VISUOMENEI

2.1. Sąmonės ekologija: individualių moralinių vertybių poveikis ir reikšmė tvariam socialiniam gyvenimui

Nuo dvidešimtojo amžiaus 70-ųjų pradžios aplinkos etika pradėjo pretenduoti į save per reguliuojančios disciplinos statusą, galinčią sukurti unikalią moralės principų ir imperatyvų sistemą, nustatančią žmogaus elgesio taisykles gamtiniame pasaulyje.

Jūratė Mackevičiūtė straipsnyje apie "Ekologinės transformacijos etinės refleksijos" teigia, kad "XX amžiuje susiformavęs ekocentrizmas išreiškia neantropocentrinę poziciją, kuri gamtos saugojimo klausimu lemiamą reikšmę teikdama ištisoms gamtinėms sistemoms, kuri orientuojasi į evoliuciją ir ekologiją" (Jūratė Mackevičiūtė "Ekologinės transformacijos etinės refleksijos). Iš moralinės pusės ją bandė išsaugoti gamtos mokslininkų tokių kaip J. Muir ir A. Leopoldo darbai. Leopoldas "Žemės etikoje" teigia, kad mes „didiname moralinės bendruomenės ribas, įskaitant dirvas, vandenį, augalus ir gyvūnus arba bendrai paėmus žemę“ (Leopold 1987, 98 p.) Šie gamtininkai plėtojo idėją, kad naikinama gamta, neribotai piktnaudžiaujame jos teikiamomis gėrybėmis. Šis argumentas padėjo kurti akmenį plėsti sąmoningumui ir vertinti kitas rūšis aukščiau nei savo pačių rūšį.

Žmogaus santykiuose su gamta filosofijoje populiarėja sąmoningumo idėja, kuri orientuojasi į transpersonalinę identifikaciją su gamtine aplinka akcentuojančia psichologinės problemas. Šios krypties įkūrėjas Arne Naess ir šią kryptį pavadino - išsamiąją ekologija (Deep Ecological Ethics). Jos esmė - „išsamių klausimų kėlimas, pvz.: kodėl priimta manyti, kad ekonominis augimas ir aukštas vartojimo lygis taip svarbūs? Išsamiojoje ekologijoje klausiam, ar šiuolaikinė visuomenė patenkina pagrindinius žmogaus poreikius mylėti, saugiai jaustis bei galimybę bendrauti su gamta“ (2000, 44). Šių klausimų kėlimas apsprendžia, kas vyrauja dabar viešpatuojančiame ekonominiame ir technokratiame vertinime (kurį formuoja filosofijos ir religijos vertybių prioritetai), ir brandaus žmogaus vertinimo lygį.

Pasak išsamosios ekologinės etikos pasekėjų, kad ši mokslinė sritis pabrėžia gamtos ir žmogaus gyvenimo vertę ir žmogus turi tik iš gamtos pasitenkinti tiek kiek reikia gyvybiškai išlikti. Šiuo metu žmogaus kišimasis į gamtą yra per daug didelis, kuris atneša vis didesnės pasekmės.

Myshelės Goldberg teigimu, socialinę sąžinę formuoja žmogaus moralinis pagrindas, tačiau sąmonė gali būti nagrinėjama nepriklausomai nuo tam tikrų vertybių ar politinės

pažiūros. Žodžiai sąžinė ir sąmonė dažnai vartojami pakaitomis, tačiau jie nėra tas pats. Sąmonė remiasi žmogaus prielaidomis pasaulėžiūra paaiškinti situacijas, nustatant jas kaip teisingas ir neteisingas, individualias ar sisteminės, saugus ar pavojingas ir pan. Ekologinės sąžinės sąvoką pirmasis pavartojo amerikiečių ekologas O. Leopoldas dar pirmoje XX amžiaus pusėje.

Moraliniai-etiniai idealai, ypač principas pagarba gyvenimui, turėtų būti pagrindiniai tiek socialinių santykių, tiek visuomenės sąveikos su gamta reguliatoriai. Nereikia įrodyti, kad bet kokius socialinius pokyčius pirmiausia sąlygoja dvasinė ir moralinė visuomenės atmosfera.

Č. Kalendra teigia, kad žmogus turi jausti atsakomybę, kuri atskleidžia dorovės sąvoką. Dorovės aspektas atskleidžia asmenybės požiūrį į savo elgesio rezultatus. Rezultatai parodo ar žmogus yra suinteresuotas gera įvykių baigtimi, ar abejingas, kas vyksta pasaulyje ir artimoje aplinkoje. Šia prasme atsakomybė yra dorovinio asmenybės santykio su pasauliu pagrindas ir jos dorovinio brandumo matas. Neatsitiktinai ne vienas mąstytojas atsakomybę laikė esminiu buvimo žmogumi bruožu ir tapatino šią sąvoką su dorove bei etika apskritai (Česlovas Kalendra, 2006).

Ekologinėje etikoje svarbūs ne tik atsakomybė, bet ir dorove. Tik tada žmogus gali tapti dorovingu, kai pradės jausti atsakomybę už gamtą. Ir elgdamasis atsakingai su gamta jis tampa draugiškas jai. Tokia elgesio motyvacija duoda vidinį pasitenkinimą, kad gyveni darniai su gamta, kurią laikai savo didžiaisiais namais. Tai yra kai atsakomybė yra dorovinę ir nesavanaudišką.

Dar vienas iš moralinių vertybių – kaltės jausmas. Kaltės išgyvenimas yra žmogaus dorovinio brendimo šaltinis. Jei individas visada jaučiasi teisingas, tai jis pilnas puikybės, perdėtai gėrėsi savimi. Tikrai doras žmogus suvokia savo netobulumą ir tai, kad jis ne viską padarė (Česlovas Kalendra, 2006 131 p.).

Savo darbuose Č. Kalendra išskiria ir saikingumą, kuri suponuoja atsakomybę ir dorovę gamtos atžvilgiu. Jo nuomonė, kad žmogus turi patenkinti savo poreikius tik tiek kiek reikia išgyvenimui. Taip pat jis galvoja, kad žmogus per daug kišasi į gamtą, kurios išprovokuoja neigiamas ekologines pasekmes, todėl žmogus turi keisti nuostatas į gamtą. Žmogus per daug naikina, neribotai eksploatuoja ir piktnaudžiauja gamtos gėrybėmis, kurie yra neatsakingi ir moraliai neteisingi. Jo teigimu, kad “ten, kur žmogaus elgesys diktuojamas praktinio tikslingumo, ten dar nėra dorovės. Dorovė turi savaiminę vertę, ji gina asmenybės laisvę ir orumą, skelbia pagarbą ir pakantą kiekvienai individualybei, apeliuoja į jo sąžinę, nesavanaudiškumą, savimaršą, gailėstingumą bei žmogiškumą” (Česlovas Kalendra, 2006).

Lietuvių literatūroje, taip pat atskleidžiama savotiška gamtai dorovinė pozicija. Gamta laikoma ne tik vertybe – objektu, kurį reikia gerbti, saugoti ir tausoti. Pavyzdžiui, Kapinskio eilėraščiuose etikai būdingas priesakas atsakyti prieš nežmogiškąją kūrinijos dalį, jos gerove matuoti žmogaus veiksmų teisėtumą – taip tarsi atlyginant už ilgus amžius žmonijos darytas skriaudas. Pasaulėžiūrą, paveldėtą iš prigimtinės kultūros, itin atsižvelgiančią į gamtą, vertinančią žmogaus ir gamtos darną. Todėl gamtos nykimas, jos vegetacinių galių pažeidimas net ir literatūroje, pradedant jos klasika, suvokiamas kaip žmogaus, bendruomenės, kultūros ar net tautos žūtis. O Martinaičio eilėraščiuose gamta ne tik puoselėjama, vertinama, ji yra tapusi žmogaus tapatybės dalimi, ir tokiu būdu gali būti įtraukta į jo moralinius sprendinius.

Kalbėti apie žmogaus kaltę dėl ekologinės krizės kilimo reikia tam, kad būtų suvoktos šios krizės priežastys ir imtasi priemonių ją įveikti. Savo kaltės suvokimas rodo žmogaus sąmoningumą, kritišką požiūrį į save, pasirengimą tobulėti ir pašalinti negeroves. Taigi pagrindinis ir didžiulis uždavinys, tai ekologiškai šviesti piliečius: ugdyti jų sąmoningumą, stiprinti atsakomybės ir pareigos jausmą ir diegti naujus ekologiškus gyvenimo įpročius.

2.2. Socialinių santykių ekologija: socialinės sąmonės vertybinio pagrindimo problema

Visuomeninėje Lietuvių enciklopedijoje “socialinė ekologija” apibūdinama kaip, “ekologijos sritis, tirianti pavienio asmens ar visuomenės ir ją supančios aplinkos santykių problemas. Šioje srityje dažniausiai tiriamas žmogaus daromas poveikis ekosistemai, socialinės aplinkos poveikis žmogaus fizinei ir dvasinei būklei, visuomenės genofondui. Taip pat šioje enciklopedijoje filosofo M. Bookchino teigimu, “ekologinėms problemoms didelį poveikį turi žmonių socialinės problemos, ypač hierarchinėse politinėse ir socialinėse sistemose, kuriose dėl konkurencinės kovos nepaisoma gamtos apsaugos poreikių. Ekologines problemas didina ir vartotojiška visuomenė, nykstanti dorovė ir vertybės, didėjantys ekonomikos, etniniai, kultūros, socialiniai konfliktai” (<https://www.vle.lt/straipsnis/socialine-ekologija/>).

Žmogui veikiant gamtą blogis kyla, ypač mūsų dienomis, ir iš neblogos valios. Neretai jis yra nulemtas kitų veiksmų: informacijos stokos, neekologiškų technologijų, nepaprastai išaugusių techninių galių veikti gamtą ir pan.

Ar informacija pakeistų žmonių elgesį? Jei pasikeistu, koks turėtų būti informacinis pranešimas? Pavyzdžiui, kodėl vaikas be naudos nuplėšė žalią lapą? Norint, kad taip neatsitiktų, jis turi suprasti žaliojo lapo reikšmę planetai. Neužtenka vien mokyti vaikus, bet

patys suaugusieji turi rodyti pavyzdį. Pavyzdžiui, daugelis mamų einančios pasivaikščioti su vaikas, nusilaužia šakele. Taigi, be „informacijos“, taip pat būtina iširti elgesio modelių vertimą, kurio pagalba patenkame tarp žmonių, o taip pat tarp žmonių ir gamtos santykių sferą. Tai ir yra etikos kompetencija, kai santykių sistema tarp žmonių ir žmogaus.

O. Leopoldas rašė apie trumparegišką savo šalies fermerių ūkininkavimą, apgailestavo, kad gamtos apsauga žengia vėžlio žingsniu ir kad ekologinio švietimo ir žemės ūkio draugijos aiškiai neapibrėžė, kokios yra ūkininkaujančiųjų prievolės. O. Leopoldas laikė visuomenės vergavimą savanaudiškiems ekonominiams interesams ir jos nepasirengimą paremti gamtos apsaugos idėją. Bet jis nenusiminė ir toliau stengėsi apšviesti visus ir organizuoti gamtos apsaugos darbus, nes tikėjo jog žmogus pajus atsakomybę.

Liuda Neringa Čižinauskienė teigimu, kad nuo seno dorovinis etinis ugdymas pripažįstamas žmonijos egzistencijos pamatu, lemtingu visuomenės, asmens vystymosi šaltiniu. Dorovinio etinio ugdymo nesėkmės, kurių, deja, pasitaikydavo istorijoje, visuomet patvirtindavo mąstytojų išpėjimus, jog nesant tvirtiems dorovės normų pagrindams visuomenėse kils dvasinės krizės ir dramos (Liuda Neringa Čižinauskienė, 2012).

Juodagalvis J. teigia, kad “ekologinio visuomenės švietimo ir auklėjimo procesas mūsų šalyje vyksta dviem kompleksinėmis formomis – per valstybinės įstaigas ir visuomenės organizacijas. Valstybinių įstaigų kompleksas yra visų rūšių mokyklos, užmokyklinės įstaigos – muziejai, draustiniai, nacionaliniai parkai. Didelis vaidmuo ekologiškai auklėjant visuomenę tenka visoms masinės informacijos priemonėms. Ypač svarbi ekologinio auklėjimo grandis yra mokykla. Ji turi tiesioginę įtaką visai jaunajai kartai, gali suteikti jai ekologinių žinių pagrindus, skiepyti ekologinę dorovę ir kultūrą” (J. Juodagalvis, “Ekologinis auklėjimas socialistinėje visuomenėje”).

Šiuo metu Lietuvoje vykdomas kasmetinis projektas “Darom”. Šis projektas parodė, kad lietuviams svarbu bendruomeniškumas ir pilietinė atsakomybė, jau nekalbant apie tai, kad visuomet buvo pabrėžiamas akcijoje dalyvavusių žmonių skaičius bei nurodoma, koks politikas dalyvavo ir ką nors darė. Šis projektas vykdomas jau ne vienerius metus. Šiuo būdu bandoma išugdyti naujas kartas, kad įsisamonintu, kad gamtą reikia saugoti neteršiant jos.

9 pav. Akcija “Darom”

Šaltinis: <https://euroblogas.lt/2016/10/23/kaip-pazadinti-ekologine-samone/>

Žmonės laikomi ekologinės bendruomenės dalimi, kuriai galioja įvairūs įstatymai ir apribojimai. Todėl visuomenės parama prisidedant prie gamtos išsaugojimo turi būti argumentuota keičiant žmogaus pasaulėžiūrą į gamtą. Taip pat ekologinio imperatyvumo formulavimas yra mokslo uždavinys, kuris turėtų nustatyti žmogaus ir gamtos santykiuose draudžiama riba, kurios peržengti žmogus neturėtų teisės. Tą ribą nėra lengva atpažinti, todėl yra kuriamos aplinkosauginės moralės kodeksai. Prie to kodekso kūrimo prisideda mokslininkai, filosofai, pedagogai, kultūros veikėjai, keldami ir aptardami susidariusias ekologines problemas.

Kol kas žmogus įpratęs į gamtą žiūrėti savo naudoms požiūriu ir ją suvokti tik kaip išteklių šaltinį. Ekologinės etikos požiūriu tai vartotojo pozicija, ignoruojanti platesnę gamtos vertę ir nepaisanti galimų pražūtingų pasekmių biosferai ir žmonijos ateičiai ir išlikimui.

2.3. Žalioji ekologija: politinės, ekonominės, teisinės ir etinės sąveikos pagrindimo problema

Aplinkos krizė reikalauja mąstyti apie aplinkos būklę: mūsų gyvosios planetos organinio ir žmogaus gyvenimo termodinaminės-ekologinės ir simbolinės-kultūrinės sąlygas. Tai reikalauja suprasti tiek sąlygą, kurią pritaiko technoekonominis racionalumas gyvenimui, tiek sąlygas, kurias gyvenimo tvarumui nustato ontologinė gyvenimo tvarka. Taigi aplinkos

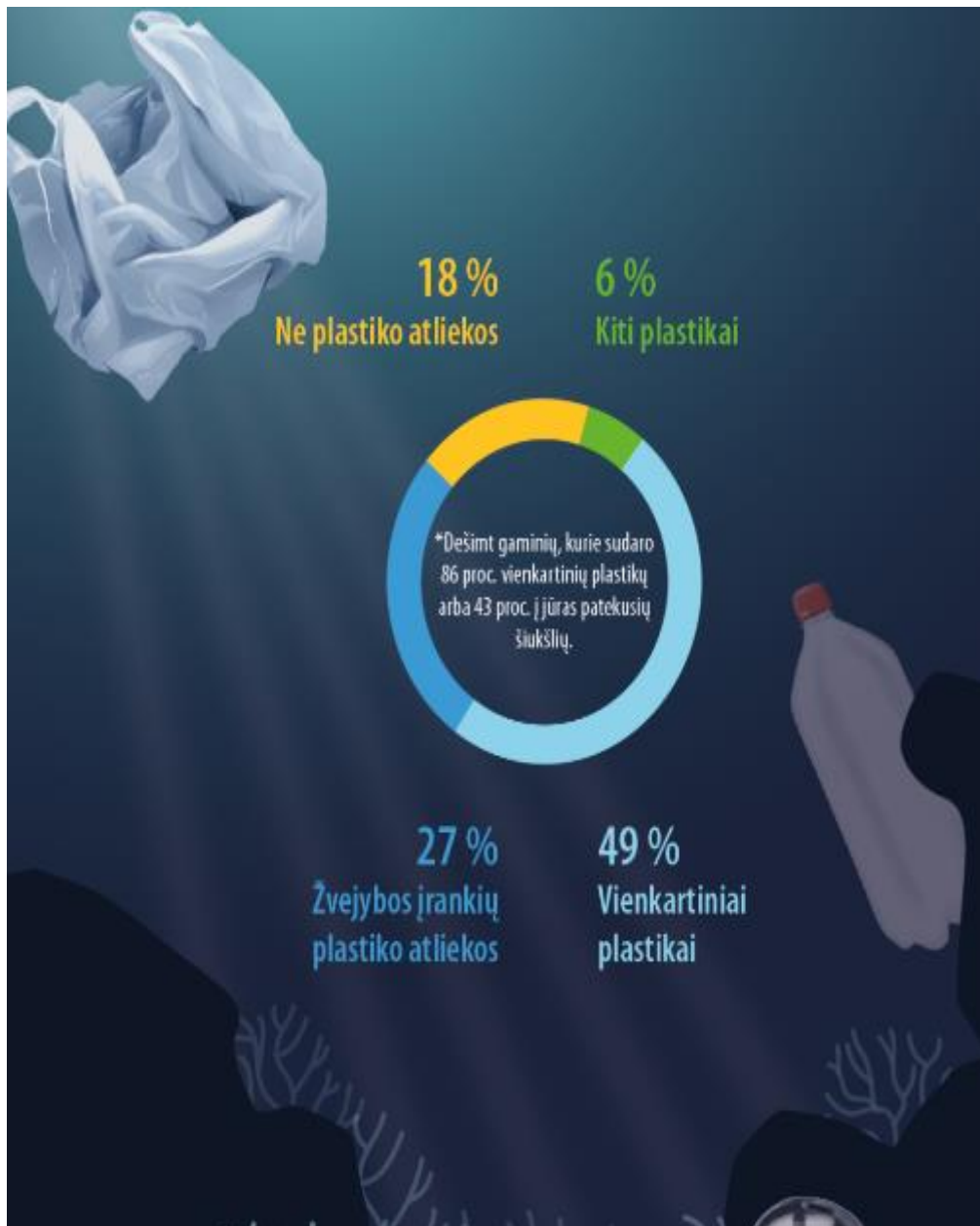
krizė paskatino susimąstyti apie tai, kas iki šiol nebuvo galvota – gyvenimo nepaisymas ir netvarumas. Politinė, ekonominė, teisinė ekologija ėmėsi šio raginimo ir ketina atsakyti į civilizacinės krizės iššūkius.

Politinė veikla jaučiama visose socialinėse ir ekonominėse srityse. Ekologijos kontekste politinė veikla kartu su socialine ir ekonominė veikla, stipriai veikia asmenis, keičia tam tikrą veiklos ir vystymosi kryptį.

Politikos įtaka viešųjų organizacijų valdymui aktuali įvairioms sritims, tokiems kaip politikos mokslai, sociologija, teisės ir administracijos mokslai ir t.t. Norint priimti viešojo sektoriaus valdymo iššūkius, kuriuos paveikė išorinė politinė aplinka ir reikia priimti šiuos pokyčius, siekiant suteikti pusiausvyrą šiems santykiams. Šie pokyčiai iš tikrųjų yra tokių problemų sprendimo rezultatas kaip politinis poveikis sprendimų priėmimo procesams valstybinėse institucijose ar tarpusavio priklausomybės santykiams tarp politinio dalyvavimo laipsnio ir institucijų profesionalumo, ne išimtis ir ekologijos klausimai politikų sprendime. Vienas svarbiausias Lietuvai, tai sprendimai priimti Europos parlamente, kuriais mes vadovaujamės.

Europos parlamento naujienų portale teigiama, kad daugiau dėmesio bus skiriama plastikinių šiukšlių mažinimui ir 2019 metų kovo 27 d. Europos Parlamentas Strasbūre

EP dėmesio centre – plastikinių šiukšlių mažinimas. Spalio 24 d. 2019 m. Europos parlamento nariai daugiausiai balsavo už ankstesnius Europos Komisijos pasiūlymus sumažinti plastiko atliekas, visų pirma skirtiems vienkartinėms plastiko šiukšlėms, teršiančioms gamtą, paplūdimius ir jūras. Taip pat Europos Komisija pasiūlė naujas ES masto taisyklės skirtos 10 vienkartinių plastikinių gaminių, dažniausiai randamų gamtoje. Šie produktai sudaro 80-85% randomų plastikų gamtoje ir vandenyse. Aišku ši medžiaga yra patogi, pritaikoma, naudinga ir ekonomiškai vertinga medžiaga, tačiau jas reikia geriau naudoti pakartotinai arba perdirbant, nes plastikas lėtai Skyla, todėl jis kaupiasi. Derektiva draudžia plastikinius gaminius, tokius kaip šiaudeliai, plastikinės lėkštės ir stalo įrankiai, kavos puodeliai ir plastikiniai balionų laikikliai. Kiti plastikiniai gaminiai, pvz., gėrimų buteliai, iki 2025 m., turės būti surenkami iki 90%. Taip pat bus siekiama didesnio gamintojo atsakomybės. Remiantis pasiūlymais, esamos sistemos turės padėti finansuoti šiukšlių valymą. Tabako gaminiams su filtrais, drėgnoms servetėlėms ir kt gaminiams bus kuriamos naujos išplėstynės gamintojo atsakomybės sistemos. Taip pat prieš balsavimą europarlamentarai įtraukė gaminius, pagamintus iš oksoskaidžių plastikų ir putų polistireninius maisto bei gėrimų indus į plastikų, kurie bus draudžiami ES rinkoje nuo 2021 metų sąrašą (EP dėmesio centre plastikinių šiukšlių mažinimas, 2018).

10 pav. Plastikinės ir kitos šiukšlės vandenynuose

Šaltinis: <https://www.europarl.europa.eu/news/lt/headlines/priorities/ziedine-ekonomika/20181005STO15110/ep-demesio-centre-plastikiniu-siukslu-mazinimas>

Č. Kalendros savo raštuose rašo, kad jau XVI amžiuje buvęs Lietuvos Statutas baudavo bajorą didelėmis baudomis už gamtai padarytą žalą, o valstietį už tokią pačią žalą mažesne. Kodėl toks skirtumas buvo, o gi todėl, kad bajoras raštingas ir jis privalo žinoti įstatymus (Česlovas Kalendra, 2006 136 p.).

Lietuvos politikoje dėmesys ekologijai skiriama per mažai. Politikai stengiasi prisidėti prie ekologijos, bet jie įstatymais gali uždrausti pavyzdžiui, tik senų automobilių eksploatavimą ir pan. Per 2012 metų Seimo rinkimus apžvelgiant jų programas, gamtai dėmesys nepakankamai didelis. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto dr. Andriaus

Šumino teigimu politikai skelbia tik tokias programas, kurios aktualios žmogaus gyvavimo gerinimui, o apie gamtosaugą kalbama retai. Visuomenėje plačiai aptariamos tik tokios problemos, kaip kainos didėjimas, nedarbas, emigracija, šilumos ūkis ir pan., todėl politikai savo programose ir įtraukia tik tas temas, kurios plačiai naudojamos visuomenėje. Pavyzdžiui, žiniasklaidoje kalbant apie Klaipėdos uosto plėtrą, ekologinis aspektas lieka nuošalėje. Daugiau diskutuojama apie konkurencinę kovą su šalia esančiais uostais ir kokią ekonominę naudą gautų Lietuvą. Bet apie galima žalą gamtai ir atsakomybę būsimoms kartoms neužsimenama.

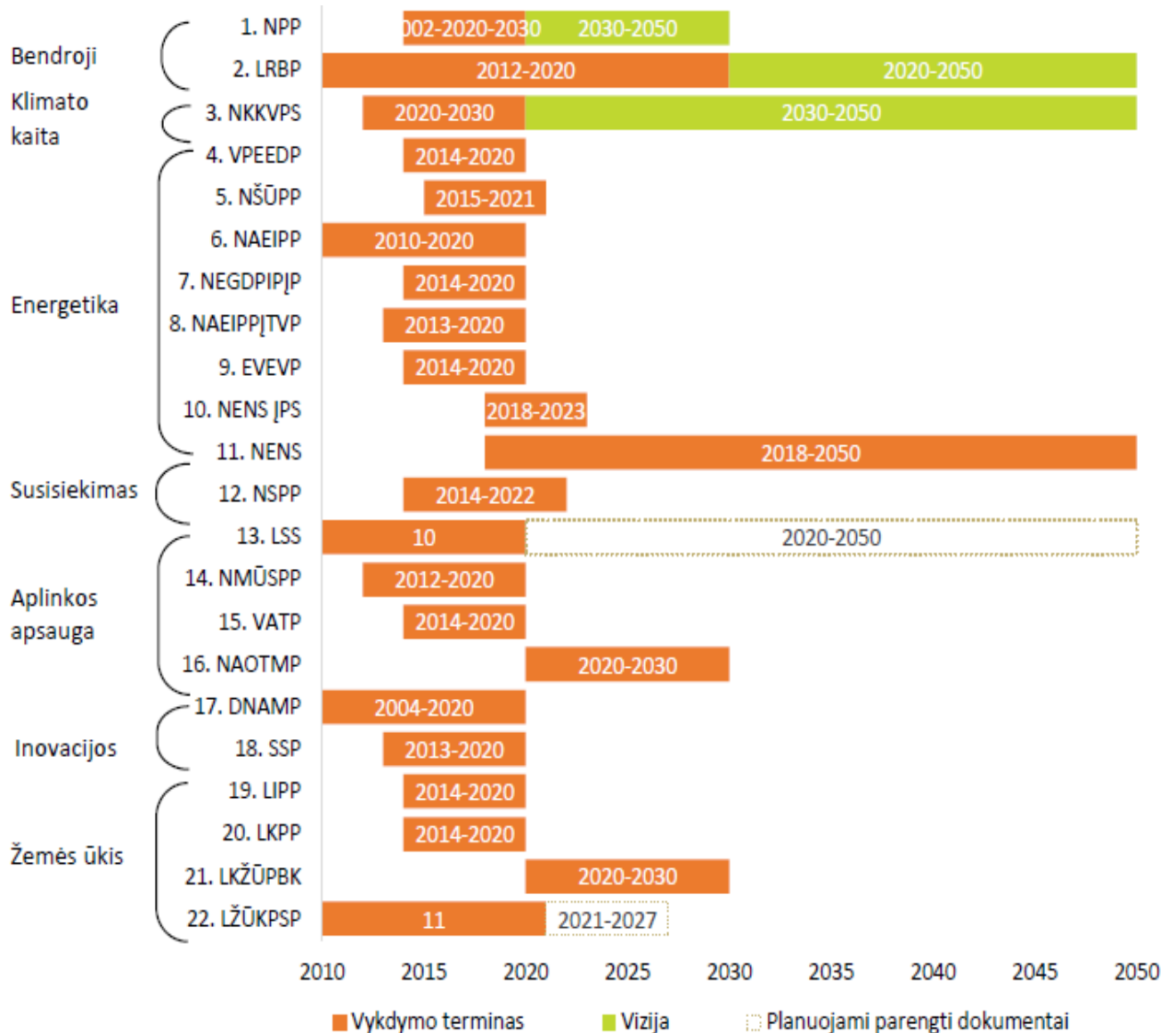
Naujausiomis seimo rinkimo duomenimis, kurios pakartotinai įvyko šių metų spalio 25 d. laimėjo Tėvynės sąjungos, Lietuvos krikščionių demokratų, Laisvės partija ir Liberalų sąjūdis. Jiems sudarius bendrą koaliciją įžengė į naują Lietuvai svarbią gerovės ir raidos tarpsnį. Į jų prioritetinį darbą įtraukta ir ekologijai svarbus įsipareigojimai. Šis prioritetas pavadintas „Žalioji kursas“. Delfi žinių portale pateikti prioritetai ir vienas iš jų - „Laikysimės gamtą tausojančios politikos principų, priimsime sprendimus, skatinančius atsakingą vartojimą, įtrauksime visuomenę į gamtosauginę veiklą ir su aplinkosauga susijusių sprendimų priėmimą. Stiprinsime Lietuvos energetinę nepriklausomybę, plėtosime žiedinę ekonomiką“ (Delfi.lt).

Pagal ES šalių reikalavimus pagrindinis Lietuvos vystymosi siekis pasiekti 2003 metų ES valstybių narių vidurkį ekonominiame ir socialiniame vystymosi iki 2020 metų. Aplinkosaugos srityje neviršyti ES leistinių normų aplinkos taršoje, laikytis tarptautinių konvencijų, ribojančių aplinkos taršą ir poveikį pasaulio klimatui, reikalavimų. Lietuvos politikai įsipareigojo, kad mūsų šalyje sumažės į atmosferą išmetamų teršalų ir dujų, rūpintis vandens kokybę, jos švara ir ekosistemų bio įvairove, kraštovaizdžiu, transporto transformacija, atliekų perdirbimo ir energetikos klausimais. Visi šie įsipareigojimai atsispindės veiksmų planuose ir strategijose, kuriuos ir aptarsime žemiau.

Taigi Lietuvos Respublikai svarbus priimtas naujas veiksmų planas 2021-2030 m., dėl energetikos ir klimato kaitos, kuriame patvirtinta ir atnaujinta klimato kaitos valdymo strategija ir oro taršos mažinimo planas ir kaip planuojamas pokytis. Viena iš valstybės strategijų, tai pažangos kūrimas „Lietuva 2030“, kuriame Lietuvos Respublikos nacionaliniame energetikos ir klimato srities veiksmų plane 2021-2030 m. numatyta valstybės pažangos viziją ir raidos kryptis, Nacionalinio saugumo strategiją, Jungtinių tautų Darnaus vystymosi darbotvarkę 2030 ir kitus tarptautinius susitarimus, įsipareigojimus bei Europos Sąjungos (toliau – ES) teisės aktus, taip pat įvertinama esama situacija, tarptautinių organizacijų (ES, Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos, Tarptautinio

valiutos fondo) teikiamos rekomendacijos, kylantys nauji iššūkiai ir galimybės valstybės pažangai (Lietuvos Respublikos Nacionalinis energetikos ir klimato srities veiksmų planas 2021-2030 m.).

Taip pat šiame plane numatyta, kiek kiekvienam ekonomikos sektoriui, prisidedančiam prie antropogeninio poveikio klimato kaitai, NPP įtvirtinti konkretūs šiltnamio efektą sukeliančių dujų (toliau – ŠESD) išmetimų mažinimo rodikliai 2025 m. ir 2030 m (Lietuvos Respublikos Nacionalinis energetikos ir klimato srities veiksmų planas 2021-2030 m.).

11 pav. Lietuvos strateginiai planavimo dokumentai

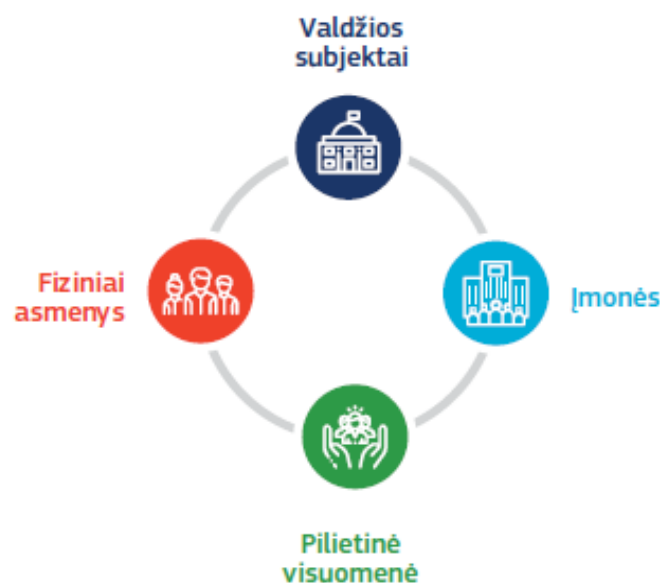
Šaltinis: Lietuvos Respublikos Nacionalinis energetikos ir klimato srities veiksmų planas 2021-2030 m.

Šiuo metu rengiamas ir bendrasis LR teritorinis planavimo dokumentas, kuriame numatytos šalies vystymosi perspektyvos. Šis dokumentas bus pagrindinis vystymosi plėtros

dokumentas, kuriame jos suformuluoti sprendiniai galios iki 2030, o pasiūlyta vizija – net iki 2050 m., taip pat jame skiriamas didelis dėmesys klimato kaitos švelninimui ir prisitaikymui.

Lietuvos aplinkos vizijoje iki 2050 metų nėra skirta pakankamo dėmesio pačių žmonių įtraukimo plano rūpintis ją supančia aplinka, kuri dar kitaip vadinama – ekologiniu pilietiškumu. Ekologine etika daugiau rūpinasi atskiros organizacijos (“Žalieji”), taip pat daug šiame darbe aptariamose ir prof. Česlovo Kalendros rūpinimosi ekologine etika, kuris bando pasakyti ir sudominti žmoniją šią nepopuliaria filosofine sritimi.

Taigi norint prieiti prie darnaus vystymosi ir atlikti aktyvų vaidmenį turi dalyvauti visi subjektai (žr. 11 pav.).

12 pav. Suinteresuoti subjektai

Šaltinis: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/rp_sustainable_europe_lt_v2_web.pdf.pdf

Darni Europa – iki 2030 m. diskusijų skirtame dokumente teigiama, kad “mūsų tapatybės atspindys, tai pagarba teisinės valstybės principui, demokratijai ir pagrindinėms teisėms. Tai yra nediskutuotini principai ir vertybės, nustatyti valstybės sutartyse, ir visų mūsų veiksmų pagrindas. Taip pat be šių pagrindinių principų, labai svarbus visuotinis politikos suderinamumas, grindžiamas planavimu, faktais grindžiama politika, įtraukimu, veiksmingumu, subsidiarumo ir proporcingumo principų laikymusi, taip pat vertinimu ir stebėseną. Šiuo požiūriu taip pat itin svarbus geresnis reglamentavimas ir geresnis valdymas visais lygmenimis. Vertinant visas politikos galimybes būtina atlikti išsamius poveikio vertinimus ir kuo labiau sumažinti ir sušvelninti kompromisus tarp ekonominių, socialinių ir aplinkos politikos tikslų. Taip pat reikėtų veiksmingai ir struktūriškai šalinti susijusius įgyvendinimo trūkumus, kurie kenkia tvarios politikos suderinamumui” (Europos komisija, Briuselis, 2019 01 30).

Lietuvos Respublikos Aplinkos Apsaugos įstatyme rašoma, kad “aplinkos apsaugos valdymo politika ir praktika turi nukreipti visuomeninius bei privačius interesus aplinkos kokybei gerinti, skatinti gamtos išteklių naudotojus ieškoti būdų ir priemonių, kaip išvengti arba sumažinti neigiamą poveikį aplinkai, bei ekologizuoti gamybą. Kad gamtos ištekliai turi būti naudojami racionaliai ir kompleksiskai, atsižvelgiant į aplinkos išsaugojimo bei atkūrimo galimybes ir Lietuvos Respublikos gamtos bei ekonomikos ypatumus” (Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas 1992-01-30. Nr. I-2223).

Daugiausia ekologinių negerovių kyla dėl ekonomikos. Ūkinė žmonių veikla, energetika, transportas, gamybos technologija, atliekos, vartojimo įpročiai – tai pagrindiniai veiksniai, labiausiai kenkiantys gamtai. Vadinasi, ekologinė situacija gali pagerėti tik pasikeitus žmogaus ir gamtos sąveikos ūkinės formos nuostatomis. Taigi naujos ekonominės politikos pagrindu turėtų tapti pramonės, žemės ūkio ir energetikos aplinka. Jų nuolatinis neigiamas poveikis aplinkai keičia ir ekonominę ir socialinę sistemą. Šių pakitimų problema sprendžiamos ir globaliai ir šiuolaikinės visuomenės konteksto būdu. Tai tokios pagrindinės problemos, kurios priklauso nuo mūsų pačių:

- 1) šiukšlių mažinimas;
- 2) efektyvus atsinaujinančių išteklių naudojimas;
- 3) neatsinaujinančių išteklių vartojimo mažinimas;
- 4) atsinaujinančios energijos naudojimo didinimas;
- 5) biologinės įvairovės apsauga;
- 6) žalingų medžiagų naudojimo mažinimas.

Europos Sąjungos aplinkosaugos standartai skatina inovacijas ir naujas verslo galimybes, kad galutinai nenualintame aplinkos ir išliktų būsimajai kartai. Viena iš globalios aplinkos valdymo politikos tikslų ekologiškos gamybos ir vartojimo skatinimas, skiriant papildomas lėšas ekologiškiems projektams finansuoti, tiek fiziniams tiek juridiniams asmenims.

Mackevičiūtės Jūratės (2002) straipsnyje “Išsamioji ekologija ir socialinė kritika” teigiama, kad “žmonių poreikiai didėja, ir ekosistemos nesugebės išlikti be sunkių padarinių tiek žmonėms, tiek kitoms rūšims, nebent kas nors būtų daroma, kad to išvengtume” (<http://www.zurnalai.vu.lt/problemos/article/viewFile/6735/4584>).

Mackevičiūtės J. (2002), trumpai apžvelgė kasdien vykstančius dabarties pokyčius:

1. netenkama apie 176,6 km² atogrąžų miškų;
2. apie 115,8 km² dirvų virsta dykumomis;
3. netenkama apie 40 – 100 organizmų rūšių;

4. žmonių populiacija padidėja beveik ketvirčiu milijono;
5. chloro, fluoro, anglies atmosferoje padaugėja beveik 2700 tonų;
6. anglies atmosferoje padaugėja beveik milijonu tonų (Mackevičiūtės J., 2002).

Ekologinė etika būtina sustiprinti visuomenėje, nes naikinimas laikomas ne neetišku, o atvirkščiai

Atsakomybės reikšmė, neatsiejama su teisė. Valstybėse teisinė forma sankcionuoja, kad fiziniai ir juridiniai asmenys laikytųsi gamtonaudos ir gamtosaugos įstatymų. Įstatymų nusižengimas laikomas nusikaltimu, o pažeidėjas baudžiamas materialiai atlyginant padarytą gamtai žalą. Pagal aplinkos ministro patvirtinto įsakymo, dėl aplinkai padarytos žalos atlyginimo dydžių apskaičiavimo (Dėl Aplinkai padarytos žalos atlyginimo dydžių apskaičiavimo metodikos, Valstybės žinios, 2002-09-25, Nr. 93-4026) nurodyta, kad žalos, padarytos vandens telkiniams, žemės paviršiui ir (ar) Gilesniams jos sluoksniams, išskyrus 29 Metodikos punkte numatytus atvejus, atlyginimo dydis skaičiuojamas pagal formulę:

$$\check{Z}_n = T_n * I_n * Q_n * K_{kat} \quad (1)$$

čia: \check{Z}_n – žalos, padarytos vandens telkiniams, žemės paviršiui ir (ar) Gilesniams jos sluoksniams, dydis, Eur;

T_n – teršalų, išmestų (išleistų) į vandens telkinius, žemės paviršių ir (ar) Gilesnius jos sluoksnius, tarifas, pateiktas 1-oje lentelėje, Eur/t;

I_n – indeksavimo koeficientas, nustatytas pagal Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės skelbiamą vartotojų kainų indeksą;

Q_n – išmestų (išleistų) teršalų kiekis, apskaičiuotas pagal (2) formulę, t;

K_{kat} – koeficientas, įvertinantis vandens telkinių, žemės paviršiaus ir (ar) Gilesnių jos sluoksnių kategoriją (pateiktas 2-oje lentelėje);

n – teršalų rūšis.

1 lentelė. Teršalų, išmestų (išleistų) į vandens telkinius, žemės paviršių ir (ar) Gilesnius jos sluoksnius, žalos atlyginimo tarifai

TARŠALAI	TERŠALŲ TARIFAI EUR/T
BDS ₇	22156
Bendras azotas	8689
Bendras fosforas	43443
Suspenduotos medžiagos	6719
Sulfatai	35
Chloridai	20

Šaltinis: Dėl Aplinkai padarytos žalos atlyginimo dydžių apskaičiavimo metodikos įsakymas, Valstybės žinios, 2002-09-25, Nr. 93-4026

Taip pat pagal formulę skaičiuojama ir oro tarša.

$$\check{Z}_n = T_n * I_n * Q_n, \quad (2)$$

čia:

\check{Z}_n – žalos, padarytos aplinkos orui, dydis, Eur;

T_n – teršalų, išmestų į aplinkos orą, tarifas, pateiktas 3 lentelėje, Eur/t;

I_n – indeksavimo koeficientas, nustatytas pagal Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės skelbiamą vartotojų kainų indeksą;

Q_n – išmestų teršalų kiekis, nustatytas šios metodikos 19 punkte nurodyta tvarka, t;

n – teršalų rūšis.

2 lentelė. Teršalų, išmestų į aplinkos orą, žalos atlyginimo tarifai

TARŠALAI	TERŠALŲ TARIFAI EUR/T
SO ₂	405
NO _x	767
Vanadžio pentoksidas	1995772
Kietosios dalelės (organinės ir neorganinės)	240

Šaltinis: Dėl Aplinkai padarytos žalos atlyginimo dydžių apskaičiavimo metodikos įsakymas, Valstybės žinios, 2002-09-25, Nr. 93-4026

Mano manymu, tarifu dydžiai per maži, nes skaičiuojant pvz., Grigeo išmetamų teršalų kiekis į Baltijos jūrą nustatytas tik esamame laike, o kiek ši firmą prieš tai žalojo gamtą nenustatyta. Todėl tarifas turėtų būti didesnis, kad nebūtų noro daryti žalą aplinkai, o geriau tuos pinigus investuoti į valymo įrenginius, ar kitai ekologiškai utilizuoti taršalą.

Euroblogas.lt tinklapyje visuomenės ekologijos instituto steigėjos Daivos Daugvilienės interviu teigiama, kad “pakeisti įpročius nėra labai lengva; kad jie pasikeistų, neužtenka žmonių informuoti – būtina juos dar ir motyvuoti. Motyvaciją atima ir bejėgiškumą kelia, kaip jau minėjau, atjautą bukinantis negatyvios, nekonstruktyviai pateikiamos informacijos srautas. Dažnai manoma, kad svarbiausia yra informacija, edukacija; kad žinojimas automatiškai nuves pilietį link sąmoningumo. Pamirštame, kaip svarbu keisti požiūrį, o pakeitus jį dar imtis keisti ir elgesį. Siekiant plataus masto socialinių pokyčių, nebūtina įtikinėti individus po vieną, keisti kiekvieno visuomenės nario požiūrį ir tikėtis, kad dėl to pasikeis jo(s) elgesys; tokia strategija nori nenori primintų tam tikrų sektų veiklą. Gera žinia ta, kad ne tik pasikeitęs požiūris keičia elgesį, bet ir pasikeitęs elgesys ilgainiui pakeičia požiūrį. Būtent todėl labai svarbu aplinkai ir gyvūnams draugiškų sprendimų priėmimą palengvinanti infrastruktūra” (Euroblogas.lt, 2016).

Kalendros Č. savo knygoje “Ekologinė etika” rašo, kad gamtoje viskas subalansuota, joje veikia biologinės tvermės dėsniai, ir ekosistema nėra “niekieno” biomasės. Žmogus šią tvarką labiau pažeidžia. Savo populiacijos gausą ir įvairių poreikių tenkinimą jis palaiko dirbtinėmis priemonėmis. Tam reikia nepamatuotai daug išteklių. Juos imdamas iš aplinkos, o į ją grąžindamas atliekas, paprastai netinkamas gyviesiems organizmams ir jiems kenčiančias, žmogus skriaudžia kitus biosferos, kaip globalinės ekosistemos narius. Kad to blogio būtų kuo mažiau, žmogus privalo kurti papildomą produkciją savo augantiems poreikiams tenkinti, turi perdirbti atliekas, mažinti taršą, plėtoti kitas gamtosaugos formas.

Apibendrinant antra skyrių galima teigti, kad žmogus sąmoningai priima sprendimus kaip išsaugoti ekosistemą. Bet didėjantis poreikis savo egzistencijai sustiprinti, pamirštama apie kitus ekosistemos narius. Kad to neįvyktų turime šviesti žmonės jau nuo mažų dienų apie gamtos svarbą jo išlikimui. Prie to turi prisidėti valstybė, politikai apribodami taršą ir naikinimą teisinėmis formomis. Taip pat turi prisidėti ir pramonės, bei ūkio subjektai, skatindami eko gamybą.

3. ŠIŲ LAIKŲ ETIKOS IŠŠŪKIAI IR POVEIKIS VISUOMENEI

3.1. Pagrindinių globalinių ekologinių problemų analizė etiniu aspektu

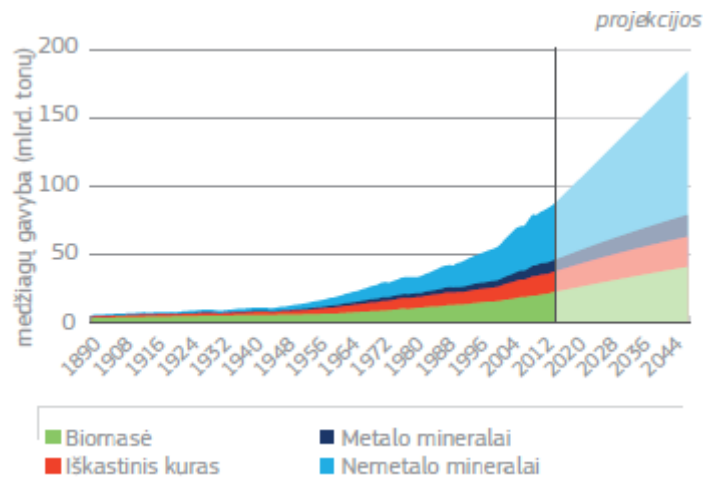
Kaip ir prieš tai skyriuose minėta, kad kiekviena žmogaus gyvavimo epochoje turėjo išskirtines tam tikras problemas. Ankstyvojoje epochoje problemos buvo vietinės reikšmės, o dabar jos tapo globalinėmis. Spartus gyventojų skaičiaus augimas, maisto problema, besivystančių šalių ekonominis atsilikimas, gamtinių išteklių ribotumas, branduolinio karo grėsmė, visa tai yra pasaulinis ekonomikos militarizavimas.

Naujoje Česlovo Kalendros monografijoje “Etika gamtos apsaugos amžiuje” pateikiami tyrimai ir apmąstymai, kokia šiuo metu etikos būklė ir jos vaidmuo išgyvendama ne vieną technologijų revoliucija, kuri lėmė ekologinę situaciją pasaulyje. Globali ekologinė problema iškėlė žmonių giminės būties klausimą, kuri turi ir moralinę reikšmę gamtai. Jame autorius aptaria istorija susijusią su žmogumi ir jo santykiais su gamta. Jis primena mums Kanto I. klausimą: “kokiam reikia būti, kad pateisintum žmogaus vardą ir pašaukimą?” Didžiojo vokiečių filosofo atsakymas į šį klausimą neprarado reikšmės ir mūsų dienomis.

Taigi toliau panagrinėsime pagrindinės globalinės ekologinės etinės problemas, kurios pateiktos ES strateginiuose planuose Viena iš jų, tai vykstantis **karai**, kurie pareikalavo milijonus žmonių gyvybių. Karu būdu buvo sprendžiami teritorijų ir šalių pasisavinimo klausimas, atnešęs žmonijai ir ekonominių nuostolių. Ši globali problema atneša ne vien civilizacijos sunaikinimą, bet ir neribotą gamtinių išteklių naudojimą. Ir antra, intensyvus ginklavimasis sunaudoja milijonus jaunų žmonių energiją ir laiką, kuri taip pat neigiamai veikia gamtinę aplinką (Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, 2003 m.).

Sekanti problema – gamtos **išteklių iššvaistymas**. Ne vien karas išnaudoja gamtinius išteklius, bet pramonei, bei žmogaus buities gerinimui, kaip elektros energijos, įvairiausi metalai, anglis, nafta. Į žemės paviršių žmogus iškelia trigubai daugiau grunto, nei vulkanai iš Žemės gelmių. Kasant kanalus, džiovinant pelkės, gerinant infrastruktūra, iškasant anglį paskaičiuota, kad žemė perkeliama maždaug 5 km³ žemių.

Technologijų pagalba pakeistas “Žemės apvalkalas”, kuri sukūrė žmogus savo tikslams pasiekti rezultatas. Energetikos veiksnys, tai viena iš globalinių problemų. Keičiant žmogaus gyvenimo sąlygas ir jo vaidmenį biosferoje buvo išrastas parakas, garo ir vidaus varikliai, elektra ir televizija, ir baisiausia raketos ir atomai (13 pav.).

13 pav. Pasauline medžiagų gavyba

Šaltinis: Europos Komisija, Europos inovacijų partnerystė žaliavų srityje, 2018 m. žaliavų suvestinė, grindžiama JT aplinkos programa (istoriniai duomenys) ir 2017 m. Hatfield-Dodds ir kt. projekcijomis.

Kaip matome iš 12 paveikslo, kad iškasamų gamtinių išteklių kas dešimtmetį, tai palyginti mažas laikotarpis, didėja dideliu šuoliu.

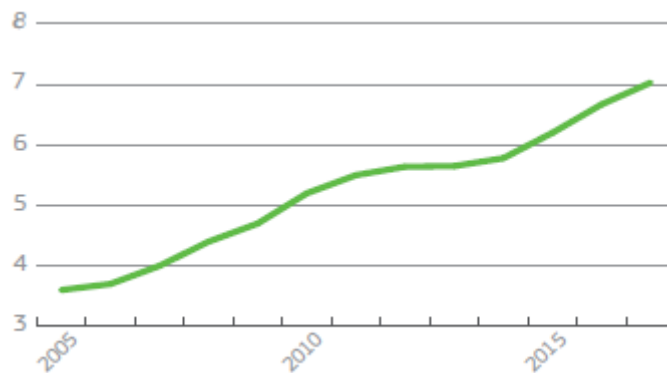
Sekanti globali problema – demografinė. Gyventojų skaičiaus didėjimas, tai neabejotina globali problema. Šiuo metu gyventojų skaičius siekia 7,75 milijardo, kai 1950 m. siekė – 2,5 milijardo žmonių. Manoma, kad žmonių skaičius aprimo, dėl moterų įtraukimo į visuomeninį gamybos procesą, bei informacijos gavimo. Trečdalis pasaulio gyventojų skaičius yra Azijos, Afrikos, Lotynų Amerikos šalyse ir prognozuojama, kad šis skaičius didės iki keturių penktadalių. Šitoks žmonių skaičiaus augimas skatina didesnę maisto suvartojimą. Didelis žmonių skaičius pasaulyje skursta, dėl šalyje blogai valdomos politikos, dėl karų, dėl klimato kaitos (mažai gėlo vandens, dykumos, nederlingų žemių ir t.t.) (Nacionalinė darnaus vystymosi strategiją, 2003 m.).

14 pav. Europos Sąjungoje

Šaltinis: Eurostatas, Europos Komisija, „EU Fusions“.

Iš tos problemos kyla sekanti problema - **žemės ūkio ir maisto**. Visos globalinės problemos tarp savęs susijusios. Demografija ir maisto gavimas ypač glaudžiai susijusios, kuo daugiau žmonių, tuo daugiau reikia maisto. Maisto gavimui būtinas žemės plotas ir dėl maisto kiekio geras jos apdirbimas. Taip kertami miškai, sausinamos pelkės, o kad maistas gerai augtų – žemės apdirbimas ir jos trešimas (15 pav.). Mokslininkų paskaičiavimu, maisto gamyba didėja, nors pasaulyje kas šeštas žmogus neprivalgo ir negali kaip reikiant dirbti. Todėl daugelyje valstybių ūkinė veikla tvarkoma taip, kad maisto produktų pagaminama per mažai, arba pagaminama pakankamai, bet daugumai gyventojų jie neįperkami. Aplamai paėmus maisto išteklių produktams gaminti užtenka, bet nėra vieningos tarpvalstybinės politikos, kurios padėtų šalims tinkamai spręsti globalinę maisto produktų problemą.

15 pav. Ekologinio ūkininkavimo užimamas žemės plotas
Šaltinis: Eurostatas

Darnios Europos strategijoje teigiama, kad pagal mokslininkų paskaičiavimą visa Žemės biosfera “duoda apie 83-85 mlrd. tonų organinių medžiagų, iš jų 30 mlrd. – jūros ir vandenynai. Beveik 6,5 mlrd. žmonių gali gyventi mūsų planetoje tik dėka to, kad naudoja augalinį ir gyvulinį maistą. Kai kurie žmonės augalus savo maistui naudoja tokius, kokie jie užauga gamtoje, arba jų perdirbimo produktus, o kitą maistui netinkamą dalį sušeria gyvuliams ir paukščiams, iš kurių gauna gyvulininkystės produktų: mėsos, pieno, kiaušinių. Dalis augalininkystės ir gyvulininkystės produktų žmogus naudoja ne maisto reikmėms: drabužiams, avalynei, būsto įvairiems kitiems buitiniams poreikiams tenkinti” (Darni Europa – iki 2030 m. pranešimas).

Kaip jau prieš tai darbe minėta, kad maisto gavimui apdirbama žemės plotai, o didesniai kiekiui maisto išgavimui naudojamas trešimas. Taip iškilo dar viena globali problema – **užterštumas**. Į užterštumą įeina ne tik ūkinė veikla, bet ir atliekų laidojimas, branduoliniai bandymai. Jos pasekmės išryškėja vis labiau ir labiau, kaip ligų atsiradimas, genetiniai bio rūšių pakitimai. Negana to, padėtį apsunkina dar tai, kad žmogus vis giliau ir

giliau skverbiasi į žemės gelmės. Daugiau kai 20 tonų mineralinių žaliavų tenka į metus vienam gyventojui. Nemaža dalis šio kiekio sudaro tuščioji uoliena, kurių sancaupos užima didelius plotus ir teršia aplinką. Kita žaliavų dalis naudojama pramonėje ir transportui, kurios išmetamos į aplinką ir yra žalingos pačiam žmogui, gamtai, bei materialinėms vertybėms. Nemaža jų dalis išlieka ore arba grįžta lietumi į dirvą, kurių susidarymą lemia padidėjusio kuro sunaudojimas, neefektyvus metalo lydimo maštai gamybos procese sudarančių teršalus. Tad į atmosferą išmetami įvairius sulfatai ir nitratai grįžta atgal. Grįžta rūgščiųjų lietu pavidalu, padarydami didžiulių nuostolių aplinkai (Nacionalinė darnaus vystymosi strategiją, 2003 m.).

Brazauskienė D. M. (2004) komentuoja, kad vis dėl to pavojingiausias oro teršimo šaltinis yra kuro degimo procesas, nes degimo metu gausėja atmosferoje anglies monoksido. JAV chemikų draugijos specialistai tvirtina, kad kas savaitę įvairių chemikalų skaičius didėja nuo šešių iki aštuonių tūkstančių. Kompiuteriais registruodami kiekvieną naują atradimą padarė išvada, kad 96 proc. chemikalų sudaro organinės kilmės ir pagaminti iš anglies, tai daugiausiai išskirtos iš gamtinių medžiagų arba sintetinės medžiagos. Todėl norint pasiekti šiokių tokių atmosferos pokyčių, turėtume daugiau dėmesio skirti augalijos apsaugai, nes augalinė danga vis labiau tampa atmosferos teršalų filtru (Brazauskienė D. M., 2004. Agroekologija ir chemija.).

Todėl Staniškis ir kt. (2005) teigia, kad “vertinant pasaulinį ūkį kaip darnaus vystymosi požiūriu yra būtinybe spręsti daugelį ekonominių problemų globaliniu mastu, nors kai kurios iš jų, vertinamos paviršutiniškai ir yra lokalinės. Suprantama, kad ir mūsų šalies gyventojai savo veiklą gali vystyti tik derindami ją su gamtoje vykstančiais procesais, su gamtos galimybėmis, su jos realijomis, nes mūsų bendra ekologinė Sistema mus visus jungia vis tvirčiau. Ir kai mes be norėtumėm taupyti, esame priversti užtikrinti, kad šiandieninė ekonomika būtų ekologiška” (Staniškis ir kt. 2005). Toks darnus su gamta siekis, taip pat įvardytas ir svarbiausiuose JT, ES ir Baltijos jūros regiono strateginiuose dokumentuose.

Taigi 1992 m. Rio de Ženeire buvo patvirtinti tarptautiniu mastu darnaus vystymosi principai. Šioje programoje buvo pabrėžta, kad visos šalys turi bendrai siekti aplinkos išsaugojimu, bet taip pat ir bendrai siekti, kad programa būtų įgyvendinta. 2002 m. susirinkę visų šalių atstovai Johannesburbe konstatavo, kad darnaus vystymosi siekiai buvo pasiekti per mažai, nei buvo planuota. Todėl šio susitikimo moto buvo – “Nuo planų prie darbų” ir visos šalys buvo įpareigtos parengti ir pradėti įgyvendinti nacionalinės darnaus vystymosi strategijas. Lietuvos Vyriausybė Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją patvirtino 2003 m.

Lietuvos mastu darnaus vystymosi siekis buvo nurodomas, pagal ekonominio ir socialinio vystymosi bei išteklių naudojimo rodiklius. Tokių būdu Lietuva iki 2020 metų turi pasiekti ES vidurkį neviršydama aplinkos taršos normatyvų, laikytis tarptautinių konvencijų, ribojančių aplinkos teršimą ir indėlį į globalinę klimato kaitą, reikalavimų.

Kiekviena globali pasaulinė problema yra nepaprastai svarbios tolesnei žmonijos raidai ir jos likimui, todėl šias problemas reikia jau šiandien spręsti ir neatidėlioti, nes galime pavėluoti. Jeigu atidėliosime degraduos mūsų gyvenimas ir ūkinė veikla, o blogiausiai žlugs net civilizacijos. Ir dar kartą tenka pabrėžti, kad jos gali būti sprendžiamos tik suvienytomis visų pasaulio šalių ir tautų pastangomis.

Taigi sekančiame skyrelyje plačiau pateiksime pagrindinius ES darnaus vystymosi strategijas ir jos reikšmę visuomenei.

3.2. ES Darnaus vystymosi strategijos reikšmė tvariai ateities visuomenei

Nors darnus vystymasis – sudėtingas klausimas, jo samprata paprasta: mūsų ekonomika turi augti taip, kad galėtume ir toliau teisingai paskirstyti pasiektus rezultatus visai žmonijai, o žmonės neturi sunaudoti daugiau išteklių, nei Žemė jų turi. Todėl mes turime keisti ekonomiką į modernų lygį, įdiegiant tvarius vartojimo ir gamybos modelius, atstatyti maisto pusiausvyrą ir tvariai judėti, gaminti, vartoti energiją ir projektuoti pastatus. Norint pasiekti darnaus vystymosi tikslą ir jį įgyvendinti, žmonija turi savo žinias nukreipti į mokslą, finansavimą, apmokestinimą ir valdymą.

Šiuo metu įvairios medžiagos ir produktai tapo prieinami ir įperkami, todėl gyvenimas tapo paprastesnis, pakilo ir pragyvenimo lygis. Šitokia įvairovė lėmė besaikį išteklių vartojimą, kuri iškėlė spaudimą gamtiniam kapitalui ir klimatui. Kad ir toliau žmogaus pragyvenimui nieko netrūktų reikia ieškoti sprendimų naujų medžiagų ir produktų, kurie galėtų būti pakartotinai apdorjami, taisomi ir perdirbami. Toks sprendimas mažintų atliekų susidarymą, taip pat mažintų kai kurių išteklių gavimo finansavimą, mažintų aplinkos apsaugos sąnaudas ir poreikį. Darnaus vystymosi tikslas pateiksime penkioliktame paveiksle.

1. Skurdo įveikimas	10. Mažesnė nelygybė
2. Bado panaikinimas	11. Tvarūs miestai ir bendruomenės
3. Gera sveikata ir gerovė	12. Atsakingas vartojimas ir gamyba
4. Kokybiškas švietimas	13. Klimato politikos veiksmai
5. Lyčių lygybė	14. Gyvybė vandenyse
6. Švarus vanduo ir higiena	15. Gyvybė žemėje
7. Įperkama ir švari energija	16. Taika, teisingumas ir stiprios institucijos
8. Deramas darbas ir ekonomikos augimas	17. Partnerystė siekiant tikslų
9. Pramonė, inovacijos ir infrastruktūra	

16 pav. Darnaus vystymosi tikslai

Šaltinis: Jungtinės Tautos

Visi šie darnaus vystymosi tikslai neturi būti to jaus pat įvykdyti, bet turi būti pagrindas siekti šių tikslų. Taip pat tikslas atveria tolesnę perspektyvą rinkimų laikotarpių į sprendimų priėmimą orientuojantis, kad neišeikvoti visų likusių išteklių, o išsaugoti būsimajai kartai. Toks požiūris formuotų šiuolaikišką demokratiją, dinamišką ekonomiką, prisidedant prie pasaulio, kur gyvenimo lygis gerėja, nelygybė mažėja ir niekas nepaliekamas nuošalyje.

Darnaus vystymosi tikslai neturi būti siekiami vien ES strategijoje, jos turi siekti ir įgyvendinti visas pasaulis. Tam pasauliui priklauso ir Lietuva ir turime dirbti iš tarptautinės perspektyvos, turime įtraukti savo žmonės ir įmonės į sprendimų paiešką, nusistatant standartus, kurie nustatyti pasaulinio masto.

ES komisija darnaus vystymosi strategijoje siūlo pereiti prie žiedinės ekonomikos, kuri aiškiai nurodo išteklių panaudojimą tausiau. Žiedinės ekonomikos veiksmai siūlo sukurti uždaro rato produktų gyvavimo ciklą.

17 pav. Žiedinė ekonomika
Šaltinis: Europos Komisija

Taigi žiedinėje ekonomikoje mažiau atliekų ir mažesnis naujų išteklių poreikis. Šio principo taikymas pramonėje ir ekonomikoje naudingas ne tik visuomenei, bet ir aplinkai. ES savo produktams naudoja kitų šalių išteklius, todėl perėjus prie žiedinės ekonomikos kai kurių išteklių užtektų jau turimų, taip sumažinant aplinkosauginį, socialinį ir ekonominį spaudimą ir padidinti jos strateginį savarankiškumą. Nauji produktai sukurti žiedinėje ekonomikoje turėtų įgyti konkurencinį pranašumą. Konkurenciniam pranašumui įgyti turi naujas produktas įdėti nemažai pastangų. 2015 m. J.-C. Junckerio vadovaujamos Komisijos priimtame Žiedinės ekonomikos veiksmų plane numatyta priemonių, kaip nukreipti ES ekonomiką žiedinės ekonomikos link ir padėti jai tapti pasauline tokio perėjimo lydere. Numatytais priemonėms pasiekti produkto gamyboje turime keisti jos gamybos modelį, skirti daugiau dėmesio ir naujam projektavimui (ilgaamžiškumui, taisomumui, pakartotiniam naudojimui ir perdirbamumui), atliekų sutvarkymui (medžiaginiam grąžinamajam perdirbimui, energijos gavybai iš atliekų ir nešalinimui sąvartynuose) ir vartotojų informuotumo didinimui.

ES pirmoji pasaulyje panaudojo žiedinės ekonomikos strategiją plastiko perdirbimui. Taip pat ji nusprendė, kad iki 2030 m. visos plastikinės pakuotės turi būti perdirbtos, taip pat bus uždrausti specialiai pridedami mikroplastikai ir pavojingiausi vienkartiniai plastikiniai gaminiai, kuriems galima atrasti pakaitalų, o perdirbti plastikai dažniau bus naudojami naujiems produktams gaminti.

Taip pat į strategija įtraukiama ir žemės ūkis, jai skiriama 2021–2027 m. laikotarpis. BŽŪP remiantis Europos ūkininkavimo modeliu sieks aprūpinti aukštos kokybės maisto produktais nekenkiant aplinkai ir klimatui. Ūkiai strateguos kaip prisidėti prie tvaresnio žemės ūkio sektoriaus ir kelti kaimo vietovės plėtrą. Neišimtis ir dirvožemio apsauga mažinant amoniako ir azoto suboksido kieki, vykdyti sėjomainą, apsaugoti šlapynes ir durpynus, gerinti vandens kokybę. Kaip paskatinimas vykdant įsipareigojimus ūkininkai gaus BŽŪP paramą. Jie taip pat bus papildomai remiami ir skatinami vykdant įvairias savanoriškas priemonės naudingas klimatui ir aplinkai.

Ne išimtis ir įmonėms prisidedant prie darnaus vystymosi. Tiek valstybės institucijos paskatinti, tiek patys įmonės savininkai savanoriškai į savo įmonės tikslus įtraukia atsakomybę už aplinkos išsaugojimą, bet ir socialinę atsakomybę. 3.3. poskyryje 4 lentelėje pateiksime didžiausias Lietuvos įmonės, kurios pirmosios prisidėjo prie aplinkos išsaugojimo.

17 pav. Darnus vystymasis įmonėse
Šaltinis: Tvari Europa – iki 2030 m.

Tvarus ekonomikos augimas yra vienas iš svarbiausių ES valstybių tikslų. Politikos priemonių ir iniciatyvos pagalbą visas ūkis vedamas prie modernizacijos. 94 proc. visos valstybės pagalbos ES bendriems tikslams pasiekti buvo susijusios su aplinkos išsaugojimu, moksliniams tyrimams, regioninei plėtrai ir inovacijoms. O 54 proc. visų išlaidų teko aplinkosauginei naudai didinti ir energijai taupyti.

Taigi apibendrinant pateiksime pagrindinius darnaus vystymosi aspektus, kurie susiję su pagrindinių instrumentų panaudojimo tam tikroms suinteresuotoms grupėms (žr. 3 lentelė). Šios priemonės – tai sudėtinė atnaujintos ES tvaraus vystymosi strategijos dalis.

3 lentelė. Darnaus vystymosi aspektai

	Ekonominis	Socialinis		Aplinkosauginis
	Rinka	Darbo vieta	Bendruomenė	Aplinkosauga
Pagrindinės suinteresuotos grupės	Klientai/vartotojai Kontraktoriai/tiekėjai ir verslo partneriai Investuotojai Viešas sektorius	Darbuotojai Profesijos Darbdaviai Vietinė bendruomenė Verslo organizacijos Valstybinės institucijos	Valstybinės institucijos NVOs Pvz.: vietinės darbdavių organizacijos, ligoninės,	Natūrali aplinka; Kas pasisako už natūralią aplinką: NVOs Vietinės bendruomenės Piliečiai/vartotojai
Pagrindiniai klausimai	Atsakingas tiekimo grandinės valdymas (nuo žaliavų iki galutinio atsiskaitymo) Kokybė Inovacijos	Įvairovė Lygios galimybės Darbo/laisvalaikio balansas Sveikata ir sauga Mokymai ir darbuotojų	Socialinė integracija (etninė tolerancija ir socialinė sanglauda) Sveikatos apsauga	Susiję su produktu/procesu: Išteklų naudojimas: Žaliavos Vanduo Energija
Pagrindiniai instrumentai	Etiketės (informacija apie produktą) Klientų teisių įstatai Marketingas (ypač susietas su socialiniais klausimais) Išorinė komunikacija Standartai (pvz. ISO 9000, SA8000, socialinis ženklavimas)	Darbuotojų sąmoningumas apie savo teises Lankstumas darbe Darbuotojų dalyvavimas sprendimų priėmimo Santykiai su profesijomis Komandiruočių programos Bendradarbiavimas su išoriniais partneriais Standartai (SA 8000, socialinis ženklavimas)	Finansinė parama Ne-finansinė parama Nemokamai suteikiamos paslaugos Įmonės išteklių paskolinimas Darbuotojų įsitraukimas ir savanoriavimas	Pasirengimas pokyčiams reglamentavime Aplinkosauginės valdymo sistemos: formalios (EMAS, ISO 14000) ir neformalios Ekologinis dizainas Produkto gyvavimo ciklo įvertinimas Ekologinis ženklavimas Ekologinės deklaracijos apie produktą: sertifikuotos ir neformalios Švaresnė gamyba Tyrimai ir vystymas Erdvinis planavimas Transportavimas

Šaltinis: Responsible entrepreneurship, a collection of good practice cases among small and medium-sized enterprises across Europe, European Commission, 2003

LRT naujienose teigiama, kad “ES šalys narės ir Europos Parlamentas (EP) patvirtino ambicingą projektą, kuris, Briuselio teigimu, padės blokui įgyvendinti Paryžiaus klimato kaitos susitarimo įsipareigojimus. Jie nusprendė iki 2030 metų sumažinti naujų lengvųjų automobilių CO2 išmetimą vidutiniškai 37,5 proc., palyginti su 2021 m. rodikliais. Naujų taršos emisijos turės būti sumažintos 31 proc.” (LRT naujienos eisme, ELTA 2018.12.18). Šiam tikslui pasiekti mašinų gamintojams iškilo gilus susirūpinimas ir didelis iššūkis, kurį pramonė turės pasiekti per 12 metų. Kaip ši strategija bus įvykdoma pamatysime 2030 metais.

Apibendrinant darnaus vystymosi esmę, tai suteikiama galimybę pakelti žmonių pragyvenimo lygį, siekiant atrasti ir pasirinkti naujus produktus ir skleisti žinią, bei informuoti kitus, dėl jų naudos aplinkai. Ir jos tikslas neapsiriboti šiomis strategijomis, bet

ieškoti naujų politinių sprendimų rengiant naujas strategijas po 2020 m. ES valstybės narės sieks, kad tikslai dėl darnaus vystymosi būtų siekiami kolektyviai arba bendrai.

3.3. Nacionalinės darnaus vystymosi įveiklinimo strategija

Moksliniame straipsnyje Ligita Šimanskienė ir Jurgita Paužuolienė rašo, kad darnus vystymasis organizacijose vis dar nauja samprata nors ši samprata nėra nauja. Jos atlikusios tyrimą apie darnaus vystymo organizacijose galimybes Lietuvoje nustatė, kad organizacijų vadovai ne visada yra linkę kalbėti, kaip svarbu būti darniai organizacijai, kokiais būdais to siekti (Ligita Šimanskienė, Jurgita Paužuolienė, 1 p., 2011).

W. Kosiedowski teigimu “nors yra dideli skirtumai vertinant darnumo aspektu tarp stipriai išsivysčiusių šalių ir besivystančių šalių, tačiau darnumo principai padeda silpniau išsivystančioms šalims vystytis tolygiau, tokiu būdu atsiranda galybės greičiau pasiekti išsivysčiusių šalių lygį. Taigi domėtis ir vadovautis darnumo principais verta” (W. Kosiedowski, 2010).

Taigi darnus vystymasis yra svarbus planuojant gamybą, nes organizacijos turi atsižvelgti į tokias sritis, kaip visuotinis klimato atšilimas, socialiniai ir aplinkos apsaugos standartų laikymasis. Ruževskis apibūdino standartą, kaip “tarptautinio ekonominio bendradarbiavimo ir pasaulinės prekybos prielaida. Vienu svarbiausių kokybės vadybos raidos ir internacionalizavimo fenomenų laikytinas standartizuotų kokybės vadybos modelių kūrimas, sistemingas jų tobulinimas ir taikymas verslo bei kitose srityse. Šiuo metu kokybės vadybos sistemos diegiamos ne tik verslo įmonėse, bet ir mokymo institucijose, ligoninėse, savivaldybėse, policijos departamentuose ir kitose viešojo sektoriaus organizacijose” (Ruževskis, 2008, p. 84).

Viena iš standartų grupių, kurios naudojamos ir Lietuvoje, tai – ISO. Ši standartų grupė nustato priimtinus ir plačiai suprantamus reikalavimus ir rekomendacijas kokybės vadybos sistemoms. ISO 14000 standartas nurodo, kaip įgyvendinti organizacijos aplinkos apsaugos vadybos sistemą. Šio standarto, pagrindiniai aplinkos apsaugos veiksmingumo reikalavimai yra aplinkos apsaugos teisinių reikalavimų atitiktis, jų nuolatinis gerinimas ir taršos prevencija. ISO 9001 – tai tarptautinis kokybės vadybos sistemų standartas, sudarytas iš 20 elementų. Jis padeda pasiekti, kad organizacijos veikla taptų sistemiška ir planinga, siekiant gerinti produktų ir darbo kokybę (Arbačiauskas, 2001, p. 82).

D. Bagdonienė, A. Galbuogienė, E. Paulavičienė rašo, kad “darnaus vystymosi ir pažangos ataskaitų (angl. Global Reporting Initiative – GRI) reikalavimų, kuriais savo veikloje turėtų vadovautis socialinės atsakomybės principais besivadovaujančios

organizacijos, sąrašė minimi atskaitomybės standartas AA 1000, socialinės atsakomybės standartas SA 8000, aplinkos apsaugos vadybos standartas ISO 14000, kokybės vadybos ISO 9001 standartas bei greitai laiku pasirodysiantis socialinės atsakomybės standartas ISO 26000 yra organizacijos (socialinės) atsakomybės, kartu ir darnos raiškos vertinimo pagrindiniai instrumentai rinkoje” (D. Bagdonienė, A. Galbuogienė, E. Paulavičienė, 2009, p. 105).

Atsakingo verslo praktikos knygoje, kuri pateikta internetiniuose prieigose teigiama, “jog Lietuvoje dar tik kuriasi palanki aplinka visavertei atsakingo verslo praktikai, todėl įmonės dar gali susidurti su kliūtimis ir įvairiais apribojimais. Taip yra ne tik dėl informacijos trūkumo, bet ir dėl gilesnių sisteminių priežasčių. Ne tik Lietuvoje, bet ir pasauliniu mastu dar reikia labai daug nuveikti, kad atsirastų atsakingo verslo praktikai palanki aplinka, įgalinanti įmones be didelių pastangų praktikuoti darnaus vystymosi principus. Tam reikia bendro Vyriausybės, verslo ir nevyriausybinų organizacijų darbo radikaliai keičiant požiūrį į vystymąsi ir įgyvendinant kompleksines priemones, kurios apima mokesčių reformą, esmines permainas produktų dizaino ir gamybos procesuose, efektyvesnę atsinaujinančios energijos šaltinių panaudojimą ir kasdienio gyvenimo būdo pokyčius. Mums reikia būti atviriems naujoms ekologinėms ir socialinėms inovacijoms, kurios užtikrintų darnų ekonomikos, gamtos ir visuomenės funkcionavimą” (Atsakingo verslo praktika, 2007 http://www.gyva.lt/uploads/files/Atsakingo_verslo_praktika_2007.pdf).

Taip pat šioje knygoje pateikiama darnaus vystymosi įveiklinimo praktika įmonėse, kuri duoda naudos. Tai padeda sumažinti energijos ir atliekų kiekį bei joms skiriamas išlaidas; padeda diferencijuoti verslą; padeda pasiruošti pokyčiams griežtėjant įstatymams; padeda kurta inovacinius produktus ir procesus; gali padėti atverti naujas rinkas; padeda pritraukti ir išlaikyti geriausius darbuotojus; padeda pagerinti įvaizdį akcininkų ir visuomenės akyse; padeda sumažinti teisinę riziką ir draudimo išlaidas; prisideda prie geresnės gyvenimo kokybės kūrimo (Atsakingo verslo praktika, 2007 http://www.gyva.lt/uploads/files/Atsakingo_verslo_praktika_2007.pdf).

Taigi kaip ir minėjau prieš tai, pateiksime įmonės, kurių veikloje vadovas priėmė sprendimą prisidėti prie energijos taupymo, atliekų perdirbimo, produkto tobulinimo, bei tie kurie rūpinasi darbuotojais ir bendradarbiauja su vietine bendruomene. Pagrindinės įmonės ir jų būdus, kaip į veiklinama darnaus vystymosi strategija pateiksime 4 lentelėje.

4 lentelė. Įmonės prisidėjusios prie darnaus vystymosi Lietuvoje

Socialinių ir aplinkosaugos projektų finansavimas	AB „Šiaulių bankas“, Lietuva
„Šiaulių bankas“ prisideda prie aplinkos išsaugojimo projektų. Šis bankas dalyvauja energetinio efektyvumo	

<p>didinimo programoje. Jie pirmi pasirašė su Lietuvos aplinkos apsaugos fondu (LAAIF). Taip pat 2018 m. buvo pasirašyta sutartis su VIPA, pagal kurią bankas kaip finansinis tarpininkas prisidedamas ir savo lėšomis finansuos savivaldybių pastatų modernizavimą. Taip pat savo veikloje siekdami sumažinti išmetamąją taršą į atmosferą, jie naudoja elektroninę operatyvių automobilių užsakymo Sistema, kuri leidžia planuoti dalykines keliones kuo mažesniu skaičiumi automobilių. Taip pat siekia sumažinti popieriaus skaičių. 2018 m. aktyviai vystyta vidinė ir išorinė dokumentų valdymo Sistema, mažinanti spausdinamų dokumentų poreikį (https://siauliubankas.lt/file/SBSOCIALIAIATSAKINGOSVEIKLOSATASKAITA2018.pdf)</p>	
<p>Tiekimo grandinės valdymas bei atsakomybė už produkto kokybę</p>	<p>AB „Danisco Sugar“ Lietuvoje</p>
<p>„Danisco Sugar“ Lietuvoje įmonėje taip pat prisideda prie aplinkos išsaugojimo. Jie reikalauja iš įmonių sertifikatų, įrodančių, kad sėklos auginamos neužterštoje dirvoje. Taip pat prižiūri cukrinių runkelių augintojų ūkiai, rengia jiems konsultacijas. Taip pat iš savo teikėjų reikalauja aplinkosauginės atsakomybės (pakuočių, popieriaus, energijos ir t.t.). „Danisco sugar“ padaliniai Lietuvoje turi ISO 9001 ir ISO 14001 sertifikatus, todėl jų cukrus turi ekologiško produkto ir „sąžiningos prekybos“ vardą. (https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/1290_atsakingo_aktika_2007.pdf).</p>	
<p>Tiekimo grandinės valdymas ir ekologiško sertifikuoto produkto gamyba</p>	<p>UAB „Rūta“, Lietuva</p>
<p>UAB „Rūta“ yra seniausia Lietuvoje saldinių gamybos įmonė. Ši šmonė nuolat diegia pažangius gamybos procesus, siekiant aukščiausios gaminio kokybės ir maisto saugos. Jos veiklos prioritetas vykdyti Europos Sąjungos nustatytą teisinių aktų ir klientų keliamų reikalavimų vartoti kuo mažiau pridėtinų produktų, naudoti vietinės žaliavas, dirbti su patikimais teikėjais, tinkamai ir atsakingai tvarkyti atliekas. UAB „Rūta“ vykdo eilę projektų susijusių su ekologija, kurios remiamos Europos Sąjungos investicijų fondais. Viena iš tokių projektų, tai netradicinių ekologinių žaliavų panaudojimas, kuriame kuriant naują konditerijos produktą buvo naudotasi netradiciniais ekologiškais augalais (moliūgai, burnočiai, topinambai). Projektai vykdomi ir pakavimo dalyje. Įmonė naudoja perdirbta makulatūra. Todėl šios įmonės gaminiai pasiekia aukščiausius tarptautinius įvertinimus. Viena iš jų parodoje „Prodexpo“ Maskvoje saldiniai „Baltija“ laimėjo aukso medalį, taip pat ir parodoje „BAF“ saldinių rinkinys Rūta laimėjo medalį (http://ruta.lt/maisto-saugos-ir-kokybes-politika)..</p>	
<p>Darbuotojai ir aplinkosauga</p>	<p>AB „Utenos trikotažas“, Lietuva</p>
<p>„Utenos trikotažas“ įgyvendina aplinkos apsaugos politiką, kurioje savo lėšomis išpareigojo iki 2020 m. iš savo gamybos grandžių eliminuoti kenksmingas cheminės medžiagas, turinčias poveikį žmogui ir aplinkai. Jų produktai turi ISO 9001; ISO 14001 standartus, tai pirmasis tarp Lietuvos drabužių ir tekstilės įmonių; SA 8000 – pirmasis Lietuvoje; OEKO-TEX 100; ES “Gėlės” ženklas – pirmasis Lietuvoje. Taip pat įmonė siekia sumažinti žaliavų, vandens, energijos ir atliekų kieki (https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/1290_atsakingo_aktika_2007.pdf).</p>	
<p>Aplinkosauga: stiklo depozito surinkimo sistema</p>	<p>UAB „Švyturys-Utenos alus“, Lietuva</p>
<p>2006-ųjų įsigaliojo depozito sistema. Prie šios sistemos įgyvendinimo prisidėjo „Švyturio-Utenos alaus“ specialistai ir vadovai, kad šis įstatymas kuo greičiau būtų įgyvendintas. Depozito Sistema prisidėjo prie gamtos išsaugojimo nuo pakuočių. Mažiau teršiamos poilsiavietės, vandens telkinių pakrantės. Nenuskriausti liko ir vartotojai, kurie grąžindami tarą susigrąžina pinigus .</p>	

4 lentelės tęsinys.

<p>Aplinkosauga: biologiškai suyrančio produkto gamyba</p>	<p>UAB Biopakas, Lietuva</p>
<p>UAB “Biopakas” nusprendė investuoti į ateities biopolimerus – iš atsinaujinančių žaliavų šaltinių gaminamos biologiškai suyrančios medžiagos, kurios daugelyje naudojimo sričių pakeičia plastiką. Įsigijus įmonei vokišką technologinę įrangą ir jos pagalbą iš kukurūzų krakmolo pradėjo gaminti biologiškai išskaidantį birų pakuotės užpildą bei žaislus “Lipo” (http://www.packing.lt/kelrodis/2006_12_web.pdf)</p>	
<p>Aplinkosauga: elektroninių atliekų surinkimas ir perdirbimas</p>	<p>UAB „EM P Recycling“, Lietuva</p>
<p>Įmonė UAB “EM P Recycling” teikia plataus spektro atliekų tvarkymo paslaugas. Jie užsiima elektronikos ir metalo supirkimą ir išvežimo paslaugas, atlieka katalizatorių keitimą ir supirkimą, atlieka taurių metalų cheminę analizę, bet pagrindinė veikla antrinių žaliavų supirkimas, surinkimas, perdirbimas ir pardavimas. Dirba vadovaudamiesi ISO 9001 ir ISO 14001 standartais. Taip šį įmonė prisideda prie aplinkos puoselėjimo, bei kurdama modernią, universalią rūšiavimo ir perdirbimo sistemą, siekdama atliekas paversti kokybiškomis medžiagomis ir išsaugoti švarią aplinką ateities kartoms (https://emp.lt/kokybes-ir-aplinkosaugos-politika/).</p>	
<p>Aplinkosauga: transporto organizavimas</p>	<p>UPS įgaliotoji atstovė Lietuvoje bendrovė „Skubios siuntos“</p>

Automobiliai ne tik teršia aplinką, bet ir kelia vis daugiau nepatogumų dideliuose miestuose, kuomet susidaro transporto kamščiai. Siuntos paprastai yra išvežiamos automobiliais, tačiau įvertinus visas neigiamas automobilių keliamas problemas, bendrovė „Skubios siuntos“ nusprendė naudotis elektriniais motoroleriais gabenant siuntas miestuose. 2007 m. liepos mėn. Bendrovė išbandė Italijos kompanijos „Oxygen PostScooter“ motorolerį, ir kaip teigia bendrovės vadovas dr. Vladas Lašas, pirmieji išpūdžiai pranoko bet kokius lūkesčius. Miesto centre ir senamiestyje nedidelės siuntas pavyksta pristatyti du kartus greičiau, išvengiama transporto kamščių, motoroleriai važiuoja tyliai ir ekonomiškai. Tai akivaizdus pavyzdys, kuomet prisiimant atsakomybę už neigiamą įmonės veiklos poveikį aplinkai, tuo pačiu laimima ir ekonomiškai (https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/1290_atsakingo_aktika_2007.pdf).

Aplinkosauga: aplinkai draugiškesni maišeliai, energija, maisto atliekos

Prekybos tinklai, Lietuva

Prekybos tinklas “Maxima” norėdama prisidėti prie aplinkosaugos naudojasi žiedinės ekonomikos tvarumo sprendimais. Dauguma parduotuvių naudojasi “žaliąją” energija, ant didžiųjų prekybos centrų stogų sumontuotos nuosavos saulės jėgainės. Didžiąją prekybos dalį sudaro maistas, todėl “Maximos” centrai norėdami prisidėti prie maisto atliekų mažinimo dar tinkamos garantijos produktus aukoja “Maisto bankui”. Taip pat pagal Europos parlamento reikalavimus bando mažinti plastiko vartojimą, keičiant maišelius į popierinės pakuotės, parduotuvėse iki kitų metų galo išpareigojo išimti iš prekybos gaminius iš plastiko (ausų krapštukus, vienkartinius plastikinius indus, tarą) (<https://www.delfi.lt/atsakingas-pozioris/pranesimai-spaudai/maxima-tvarumas-verslui-siandien-ne-privalumas-o-butinybe.d?id=85830749>).

Prekybos tinklas “Rimi” taip pat prisideda prie aplinkos išsaugojimo. Maisto produktai, kurie artėja prie termino pabaigos aukojami “Maisto bankui”, o žaliosios atliekos tokios, kurios genda labai greitai keliauja į zoologijos sodus ar į gyvūnų globos namus. Kiti netinkamos atliekos keliauja ekologiškiems biodujoms ir degalams gaminti. Šią problemą taip pat siekia išspręsti šviečiant pirkėjus, kad ne visuomet vaisių ir daržovių išvaizda lemia jų kokybę ir skonio savybes, taikydami neišvaizdiems vaisiams ir daržovėms nuolaidas (<https://euroblogas.lt/2019/05/27/kur-keliauja-pasibaigusio-galiojimo-produktai-is-prekybos-centru/>).

Prekybos tinklas “IKI” pats pirmasis prisidėjo prie gamtos išsaugojimo mažinant plastiko naudojimą. Jie pirmieji pradėjo naudoti popierines pakuotės ant kurių pateikta informacija “Mes mylim gamtą”. Pirmasis prekybos centras atsisakęs plastikinių priemonių prekyba randant jiems alternatyvų variantą (popieriniai, mediniai). Taip pat iš išvežto ir išrūšiuoto plastiko prekybos centrams gaminami daugkartiniai maišeliai. Stebi pirkėjų sąmoningumą, siūlydami mėsos produktus pakuoti į rudą popierių.

Šaltinis: sudaryta autoriaus, naudojantis ĮSA padėties Lietuvoje bazinio tyrimo duomenimis, 2007

Ketvirtoje lentelėje pateiktos įmonės, kurios iš pirmųjų pradėjo atsakingiau žiūrėti į aplinkosauga. Ne vien įmonės, bet ir ūkiai suprato, kad ekologiškas ūkis yra naudingas, nes ES bendroji žemės ūkio politika vis labiau orientuojama į ekologinį ūkininkavimą. Europoje metinis šios rinkos augimas sudaro apie 30 proc. Taip pat ekologiškai ūkininkaujantiems valstybė teikia paramą.

Taip pat dauguma įmonių supranta, kad sveikata ir gyvybės aplinkoje išsaugojimas mums į naudą, taip pat suvokiame neigiamą įtaką jai, kada gyvenama neišlaikant ekologinės pusiausvyros, tačiau dar darom nemažai klaidų norėdami gero. Pavyzdžiui, gamindami ekologiškus popierinius maišelius, kuriuos galime perdirbti arba greit suyra aplinkoje nepagalvojame, kad maišeliai gaminami iš mūsų miškų, kurie svarbūs oro valymo sistemai. Miškus pjaunant mažėja teritorija gyvūnams, taip jie spaudžiasi į mažesnius plotus rizikuodami savo išlikimu (ligos, populiacijos mažėjimas).

Neišimtis, kad prie darnaus vystymosi prisideda ir pavieniai asmenys. Dauguma gyventojų sąmoningai rūšiuoja pakuotės ir žaliąsias atliekas į jiems skirtus konteinerius. Taip pat neša netinkamas baterijas į prekybos centrus į jiems skirtus konteinerius. Labai gražus pavyzdys, kurį dažnai matau Palangoje, kada geru oru išeinantys pasivaikščioti žmonės iš

pajūrio parneša surinkę plastiko pakuotes ir stiklo tarą. Taip pat mokyklose vaikai skatinami atnešti nebenaudojamą elektroniką, kuri keičiama į knygas, ar į kitą inventorių.

Todėl atsakomybės klausimai vis dar yra aktualūs, kad jų ignoravimas įmonei gali brangiai kainuoti. Žvelgiant į ateitį, ekologinės problemos kelia didžiulę grėsmę, ir strategiškai mąstančios įmonės jau įtraukia klimato kaitos, įvairių išteklių trūkumo, užterštumo problemas planuojant savo veiklą ateičiai. Galimos grėsmės yra: atsakomybė už taršą; žaliavų ir energijos tiekimo problemos; įvaizdžio ir reputacijos problemos; teisinės problemos; produktų boikotas; rinkų praradimas.

Labai geras pavyzdys parodė Covid – 19 karantino laikotarpis, kada viso pasaulio valstybės pradėjo uždarinėti sienas, tupdyti lėktuvus, užsidarinti dideli pramonės gigantai, bei izoliuoti gyventojai. Šis laikotarpis išėjo gamtai į naudą. Taigi pateiksime kelis pavyzdžius. Viena iš jų tai, kad didžiausių klimato krizės kaltininkų yra pramoninis ir buitinis šiltnamio efektą sukeliančių dujų, tokių kaip anglies dioksidas, išmetimas. Jo lygis kasmet pakyla maždaug 1%. Tačiau, lyginant šių metų pavasarį su tuo pačiu 2014 – ūjų laikotarpiu, matyti, kad pasaulinis anglies dioksido išmetimas balandžio mėnesį smuko net 17%. Tokio žemo taršos rodiklio nematėme nuo pat 2006 metų. Dar vienas kenksmingas į atmosferą patenkančios dujos yra azoto dioksidas. Nustatyta, kad šių rausvai rudų dujų poveikis žmogaus sveikatai yra labai tiesioginis. Pakilęs azoto dioksidas lygis gali pakenkti kvėpavimo sistemai, o ilgalaikis poveikis gali sukelti lėtinę plaučių ligą. Kaip parodė iš palydovo gauti duomenys, gyventojams užsidarius namuose ir keliuose sumažėjus automobilių, miestus gaubiantys azoto dioksido debesys pradėjo sklaidytis, Nuslopo ne vien tik oro tarša, bet ir triukšmas, ypač pramoninės veiklos, kuris gali neigiamai paveikti ekosistemas (žurnalas “Ar žinai kad?”, 2020 Nr. 39).

Mūsų įsipareigojimas žmonijos ateičiai reikalauja, kad nustotume naudoti technologijas ir mokslą trupalaikiui pelnui ilgalaikių neigiamo aplinkos poveikio sąskaita. Taip pat šiandien verslo praktikoje išpopuliarėjo specialūs išskirtiniai aplinkosaugos sertifikatai ir įmonės skiriamieji ženklai. Tarptautinės organizacijos imasi konkrečių veiksmų skatindamos prekių ir paslaugų „ženklinimą“ (ekologinį ženklinimą) ir aplinkosauginį sertifikavimą. Šis naujas reiškinys tampa svarbiu indėliu įgyvendinant darnaus vystymosi strategiją.

Organizacijos norėdamos tapti darniomis pirmiausia turi norėti keistis, mokytis ir tobulėti. Paprastai organizacijos siekia tik pelno, neatsižvelgdamos į ekologinius ar socialinius aspektus.

Taigi apibendrinant trečią skyrių galima teigti, kad darnaus vystymosi strategijos kontroliuoja ir bando vienodesnį įtvirtinti ES ekologinio projekto reglamentas. Prieš

siūlydama naujas iniciatyvas Komisija įvertina galimas ekonomines, socialines ir aplinkos pasekmes. Taip pat bet kokie (globalių ir regioninių) politiniai ir pramoniniai-ekonominiai sprendimų priėmimas, kultūros ir informacinės politikos vykdymas, valstybinių nuostatų veikimas ir teisiniai mechanizmai turėtų būti grindžiami kertiniais dvasiniais ir aplinkosaugos reikalavimais.

Šiame darbe supažindinama su pagrindiniais aplinkosaugos problemomis ir jų sprendimo būdais. Taip pat apžvelgiama ekologinės etikos apraiškas antikinės Graikijos filosofijoje. Ir padarytos išvados, kad išsaugant aplinką turime prisidėti prie darnaus vystymosi ne vien parengtais Europos Parlamento strategijomis, bet ir savanoriškai prisidedant auklėdami ateities kartas mažiau šiukšlinti ir rūšiuoti.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Žmonių civilizacija ilgą laiką žiūrėjo į gamtą, kaip į daugybę žmogaus poreikių tenkinimo objektą. Graikų mąstytojų nuomone, nesant tvirtiems dorovės normų pagrindams visuomenėse kils dvasinės krizės ir dramos. Susidūrus su žmonių populiacijos sprogimu ir rimtomis aplinkos krizėmis, ekologinės etikos aktualumas pastebimai išaugo. Ekologinė etika, kaip teorija, atsirado XX a. antroje pusėje ir yra dar tik formavimosi procese. Todėl vienas svarbiausių jos tikslų yra siekis atkreipti visuomenės dėmesį į biologinę įvairovę, gamtinių sistemų vientisumo išsaugojimą, išteklių tausojimą ir gyvenamosios aplinkos švaros palaikymą. Ekologinė etika - mokslo žinių ir vertybių sintezė, sudaranti ekologinės dorovės ir ekologiško elgesio esmę, tai kultūros vientisumo stiprinimo forma, kuri gali prisidėti ne vien prie kultūros pažangos, bet ir žmogaus išlikimo ir biosferos išsaugojimo.
2. Prie gamtos svarbos ir jos išlikimo prisideda Europos Sąjungos politikai rengdami darnaus vystymosi strategijas. ES darnaus vystymosi strategijos tikslas – atsižvelgus į vietos aplinkybes siekti išsaugoti aplinką vengiant oro, vandens, dirvožemio ir pastatų taršos cheminėmis medžiagomis ir taip užtikrinti biologinę įvairovę bei geresnę ES piliečių sveikatą ir saugą. Šiuo metu Lietuvoje nemaža dalis įmonių, ūkio subjektų atrado sprendimą savo veikloje įgyvendinti naujas priemones, kurios prisidėtų prie taršos mažinimo, mažintų energijos suvartojimą, tausotų žaliavas. Tačiau verslininkai supranta, kad toks pasirinkimas didina kaštus. ES komisija adekvačiai supranta sudėtingą situaciją dėl tokiu atveju patiriamų nuostolių, todėl rengia įvairius projektus finansuojamus iš ES lėšų orientuotus į efektyvų finansinių nuostolių mažinimą ir, tuo pačiu, ekologinės situacijos gerinimą..
3. Aplinkosauginis švietimas ir ugdyimas, bei ekologinis visuomenės sąmoningumas yra pamatiniai veiksniai, įgalinantys žmones pažinti gamtą ir aplinką, o kartu rinktis aplinkai saugesnį gyvenimo būdą. Toks žmonių švietimas turėtų būti vykdomas jau nuo mažų dienų. Lietuvoje aplinkosauginį švietimą koordinuoja Aplinkos ministerija. Rekomenduotina, kad Lietuvos Respublikos aplinkos bei Švietimo, mokslo ir sporto ministerija stiprintų bendradarbiavimą aplinkosaugos švietimo tema.

LITERATŪRA

1. Ambicingas planas: ES iki 2030-ųjų sumažins naujų ... – LRT [interaktyvus]. 2018.12.18 [žiūrėta 2020.12.09]. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/eismas/7/238103/ambicingas-planas-es-iki-2030-uju-sumazins-nauju-automobiliu-tarsa-37-5-proc>
2. Atsakingo verslo praktikos. Įmonių socialinės atsakomybės gairės mažoms ir vidutinėms įmonėms ir geros praktikos pavyzdžiai. [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2020.12.09]. Prieiga per internetą: http://www.gyva.lt/uploads/files/Atsakingo_verslo_praktika_2007.pdf
3. A Sustainable Europe by 2030/ Europos Komisija – Europa EU. [interaktyvus]. 2019 sausio 30 d. [žiūrėta 2020.11.10]. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/commission/publications/reflection-paper-towards-sustainable-europe-2030_lt
4. Brazauskienė D. M., 2004. Agroekologija ir chemija. Naujasis Lankas.
5. Čiegis Remigijus, Gavenauskas Algirdas, Dautartė Anželika, Pekarskas Juozas, Jančius Rūtenis, 2017 [interaktyvus]. Darnus ekonomikos vystymasis: etiniai ir dvasingumo pagrindai. TILTAI, 2017, 1, 61–75 ISSN 1392-3137 [Žiūrėta 2020.10.20]. Prieiga per internet: <https://core.ac.uk/download/pdf/233179013.pdf>
6. Čižinauskienė Liuda Neringa, 2012. Pasaulio pažinimas ir dorovinis etinis ugdymas filosofijoje. Mokomoji knyga, Alytus
7. Darni Europa – iki 2030 m. [interaktyvus]. Briuselis, 2019 01 30 [Žiūrėta 2020.11.20]. Prieiga per internetą: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:21b348d0-261f-11e9-8d04-01aa75ed71a1.0013.02/DOC_1&format=PDF
8. Daugirdas Vidmantas, 2016. [interaktyvus]. Kultūros geografija: geografinio determinizmo idėjų raida. Mokomoji knyga, Vilnius [žiūrėta 2020.10.13]. Prieiga per internetą: http://www.gkk.gf.vu.lt/images/leidiniai/Geografinis_determinizmas.pdf
9. Daugvilienė Daiva, 2016 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2020.10.10]. Prieiga per internetą: <https://euroblogas.lt/2016/10/23/kaip-pazadinti-ekologine-samone/>
10. Diskusijoms skirtas dokumentas. tvari europa – iki 2030 m. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2020.10.15]. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/rp_sustainable_europe_lt_v2_web.pdf.pdf

11. Delfi.lt [interaktyvus]. [Žiūrėta 2020.11.13]. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/skelbiamas-visas-naujos-koalicijos-sutarties-projektas.d?id=85659643>
12. Dėl Aplinkai padarytos žalos atlyginimo dydžių apskaičiavimo metodikos įsakymas, Valstybės žinios, 2002-09-25, Nr. 93-4026 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2020.11.17]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.186995/asr>
13. Ekologija svarbi 88 proc. Lietuvos gyventojų, rodo tyrimas ... [interaktyvus]. [Žiūrėta 2020.11.09]. Prieiga per internetą: <http://www.biodegalai.lt/ekologija-lietuviams-svarbi/>
14. Ekologija svarbi 87 proc. Lietuvos gyventojų, rodo tyrimas...[interaktyvus]. [Žiūrėta 2020.10.29]. Prieiga per internetą: <https://www.bernardinai.lt/2016-12-13-ekologija-svarbi-87-proc-lietuvos-gyventoju-rodo-tyrimas/>
15. Ekologinis rūpestis ir pilietiškumas Lietuvoje [interaktyvus]. Bernardinai.lt [žiūrėta 2020.10.09]. Prieiga per internetą: <https://www.bernardinai.lt/2018-02-02-ekologinis-rupestis-ir-pilietiskumas-lietuvoje/>
16. Environmental Aesthetics (Stanford Encyclopedia of Philosophy) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2020.11.05]. Prieiga per internetą: <https://translate.google.lt/translate?hl=lt&sl=en&u=https://plato.stanford.edu/entries/environmental-aesthetics/&prev=search&pto=aue>
17. Environment | Europos Sąjunga - Europa EU [interaktyvus]. ES 2019-04-25 [Žiūrėta 2020.11.10]. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/info/energy-climate-change-environment/international-cooperation_lt
18. EP dėmesio centre – plastikinių šiukšlių mažinimas [interaktyvus]. 2019 [žiūrėta 2020.11.13]. Prieiga per internetą: <https://www.europarl.europa.eu/news/lt/headlines/priorities/ziedine-ekonomika/20181005STO15110/ep-demesio-centre-plastikiniu-siuksliau-mazinimas>
19. Europos parlamentas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2020.11.13]. Prieiga per internetą: <https://www.europarl.europa.eu/news/lt/headlines/society/20180328STO00751/atlieku-tvarkymas-es-faktai-ir-skaiciai-infografikas>
20. Fizinių ir technologijos mokslų centras [interaktyvus]. Mokslininkai skatina mažinti klimato kaitą, 2019 [Žiūrėta 2020.10.09]. Prieiga per internetą: <https://www.ftmc.lt/news/658/68/Mokslininkai-skatina-mazinti-klimato-kaita>

21. Garlienė Šarūnė, 2015 [interaktyvus]. Ekologinės etikos samprata ir didaktika Č. Kalendros filosofijoje [Žiūrėta 2020.10.09]. Prieiga per internetą: <https://vb.vdu.lt/object/elaba:8644106/8644106.pdf>
22. Globalioji ekologija [interaktyvus]. Teorinė medžiaga, 2014 [žiūrėta 2020.10.06]. Prieiga per internetą: <http://www.eac.gf.vu.lt/wp-content/uploads/2014/05/globalioji-ekologija-teorine-medziaga.pdf>
23. Globalizacija [interaktyvus]. lietuviuzodynas.lt [Žiūrėta 2020.10.05]. Prieiga per internetą: <https://mokslai.lietuviuzodynas.lt/ekonomika/globalizacija>
24. Jakutis A. - Ekonomikos Teorijos Pagrindai (Vadovėlis) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2020.11.14]. Prieiga per internetą: <https://pdfslide.tips/documents/a-jakutis-ekonomikos-teorijos-pagrindai-vadovelis.html>
25. Juodagalvis J. Ekologinis auklėjimas socialistinėje visuomenėje [interaktyvus] socializmo teorija ir visuomenės raida [Žiūrėta 2020.11.14]. Prieiga per internetą: <https://www.journals.vu.lt/problems/article/download/6447/4107/>
26. Juodagalvis J. Visuomenės ir gamtos santykis. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2020.10.11]. Prieiga per internetą: <https://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjXmrrJ28XsAhXHgVwKHallAAkQIDAegQIARAH&url=https%3A%2F%2Fwebcache.googleusercontent.com%2Fsearch%3Fq%3Dcache%3A1UZ19mlrXi8J%3Ahttps%3A%2F%2Fwww.zurnalai.vu.lt%2Fproblems%2Farticle%2Fdownload%2F6447%2F4107%2F%2B%26cd%3D1%26hl%3Dlt%26ct%3Dclnk%26gl%3Dlt&usg=AOvVaw3CBar7WNBrtz4b2ZRe1fR8>
27. Kaip pažadinti ekologinę samonę [interaktyvus]. Euroblogas.lt, 2016. [Žiūrėta 2020.11.03]. Prieiga per internetą: <https://euroblogas.lt/2016/10/23/kaip-pazadinti-ekologine-samone/>
28. Kalenda Česlovas, 1998. Ekologinė dominantė pomodernioje kultūroje. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2020.10.03]. Prieiga per internetą: file:///C:/Users/user/AppData/Local/Microsoft/Windows/INetCache/IE/9389IVNH/6906-default.genres.article_-5129-1-10-20150406.pdf
29. Kalendra Česlovas, 2003. Ekologinės etikos baruose. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2020.11.10]. Prieiga per internetą: <http://www.espc.lt/file/repository/Etika.pdf>
30. Kalendra Č., 2007. Etika gamtos apsaugos amžiuje. Vilnius: Lietuvos etinės kultūros draugija “Ethos”
31. Kalenda Č., 2004. Dabarties kolizijos ir taikomoji etika. Pedagogika

32. Kirtimų didinimas remiasi iškreipta statistika? Sako, kad kerta ... [interaktyvus]. 2018.09.23 straipsnis [Žiūrėta 2020.11.17]. Prieiga per internetą: <https://www.gyvasmiskas.lt/kirtimu-didinimas-remiasi-iskreipta-statistika-sako-kad-kerta-tik-1-misku-kiek-gali-kainuoti-inventorizacijos-klaida-ir-kodel-nyksta-seniejimiskai/>
33. Kosiedowski W., 2010. Macroeconomic condition of sustainable development on the borderline of the European Union and the ommonwealth of Independent States. Kapital ludzki proesie przemian Europy srodkowej I wschodniej. Turn: Poland
34. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas 1992-01-30. [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba - Atkuriamasis Seimas Nr. I-2223 [Žiūrėta 2020.11.09]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=fhhu5mgwz&documentId=TAIS.2493&category=TAD>
35. Lietuvos Respublikos Nacionalinis energetikos ir klimato srities veiksmų planas 2021-2030 m. [Žiūrėta 2020.11.17]. Prieiga per internetą: <https://www.ena.lt/uploads/Failai-NEKS-VP/NEKS-VP-2021-2030.pdf>
36. Mackevičiūtė Jūratė, 2007. Ekologinė etika ir išsamioji ekologija. Mokomoji knyga. Šiaulių universitetas
37. Mackevičiūtė Jūratė, 2002. [interaktyvus]. Išsamioji ekologija ir socialinė kritika [žiūrėta 2020.10.13]. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/problemos/article/viewFile/6735/4584>
38. Manes Ch. 1992. Nature and Silence, Environmental Ethics, Vol. 4, No. 3. Denton.
39. Miesto naujienos, 2020 m. spalio 20 d Lašas po lašo: [interaktyvus]. Ekologinės problemos Lietuvoje ir pasaulyje [žiūrėta 2020.10.09]. Prieiga per internetą: <https://miestonaujienos.lt/lasas-po-laso-ekologines-problemos-lietuvoje-ir-pasaulyje/>
40. Mysheles Goldberg. Social conscience. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2020.10.20]. Prieiga per internetą: http://arts.brighton.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0007/5974/Social-Conscience2.pdf
41. Mokslo ir technologijų pasaulis [interaktyvus]. Pasaulis pagal ekologinę etiką 2019-12-03 [Žiūrėta 2020.10.20]. Prieiga per internetą: http://www.technologijos.lt/s/skaitytoju_pasaulis/konkursai/S-79201/straipsnis/Pasaulis-pagal-ekologine-etika-Konkursinis-straipsnis
42. Naess A., 2000. Selected works of Arne Naess. Amsterdam

43. Pasauliniame ekologijos kongrese pristatyti Lietuvos ... [interaktyvus]. Statybunaujienos.lt 2017-11-23 [žiūrėta 2020.11.10]. Prieiga per internetą: <http://www.statybunaujienos.lt/naujiena/Pasauliniame-ekologijos-kongrese-pristatyti-Lietuvos-ekologinio-sektorius-pasiekimai-bei-perspektyvos/10230>
44. Pasaulis pagal ekologinę etiką, 2019-12-03 [interaktyvus]. Technologijos.lt [žiūrėta 2020.11.09]. Prieiga per internetą: http://www.technologijos.lt/s/skaitytoju_pasaulis/konkursai/S-79201/straipsnis/Pasaulis-pagal-ekologine-etika-Konkursinis-straipsnis
45. Pasaulinių problemų ir jų pristatymo būdas [interaktyvus]. 27.10.2020 [žiūrėta 2020.11.06]. Prieiga per internetą: <https://ia-rf.ru/lt/kids/prezentaciya-globalnye-problemy-i-ih-reshenie-prezentaciya-k-uroku/>
46. Petrikenė Danguolė, 2013. Ekologinės etikos problemos ir perspektyvos globalizacijos procese. Aleksandro Stulginskio universitetas
47. Pikšrytė Aistė, 2008. [interaktyvus]. Ekologinės problemos tarptautinės politikos dimensijoje [žiūrėta 2020.10.15]. Prieiga per internetą: <https://www.vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/32124>
48. Roland Keates, 2018. A look into Ecology in Ancient Greece and who first coined the ... [interaktyvus]. [Žiūrėta 2020.11.16]. Prieiga per internetą: <https://www.transfigurephotography.co.uk/ecology-in-ancient-greece/>
49. Rutkoviėnė Vida Marija, Sabienė Nomeda, 2008. Aplinkos tarša, mokomoji knyga. Akademija
50. Šimanskienė Ligita, Paužuolienė Jurgita, 2011. Darnaus vystymo koncepcijos suvokimas organizacijoje [interaktyvus]. ISSN 1822-6760. [Žiūrėta 2020.11.05]. Prieiga per internetą: <http://vadyba.asu.lt/26/241.pdf>
51. Socialinė ekologija - Visuotinė lietuvių enciklopedija [interaktyvus]. [Žiūrėta 2020.11.05]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/Straipsnis/socialine-ekologija-88025>
52. Tvari europa – iki 2030 m. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2020.10.20]. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/rp_sustainable_europe_lt_v2_web.pdf.pdf
53. Žemės ūkio ir maisto produktų sertifikavimas [interaktyvus]. „Ekoagros“ informacija [žiūrėta 2020.10.19]. Prieiga per internetą: <https://www.ekoagros.lt/pasaulinis-ekologijos-kongresas---svarbiausias-ekologijos-bendruomenes-renginys>

54. Visuomeninėje Lietuvių enciklopedijoje (2020-03-06).
<https://www.vle.lt/Straipsnis/socialine-ekologija-88025>
55. Ильиных И. А., 2020. Экологическая эика. Москва
56. Сатуева, Л. Л., 2016. Роль и значение экологического образования в формировании экологической культуры общества. Педагогика высшей школы.

PRIEDAI

Lentelių sąrašas

Numeris	Pavadinimas	Puslapis
1	Teršalų, išmestų (išleistų) į vandens telkinius, žemės paviršių ir (ar) gilesnius jos sluoksnius, žalos atlyginimo tarifai	38
2	Teršalų, išmestų į aplinkos orą, žalos atlyginimo tarifai	39
3	Darnaus vystymosi aspektai	49
4	Įmonės prisidėjusios prie darnaus vystymosi Lietuvoje	52-53

Formulės

Numeris	Pavadinimas	Puslapis
1	Aplinkai padarytos žalos atlyginimo dydžių apskaičiavimas vandens telkinyje	38
2	Aplinkai padarytos žalos atlyginimo dydžių apskaičiavimas ore	38

Paveikslų sąrašas

Numeris	Pavadinimas	Puslapis
1	Ekologinės etikos svarbos lygiai	10
2	Ekologijos svarba	11
3	Ekologinės etikos reikšmė	12
4	Nerūšiuotas šiukšlynas	22
5	Buitinių atliekų šalinimas sąvartynuose tenkantis vienam gyventojui (kg) Europos Sąjungos šalyse 2016 m.	23
6	Šiltnamio efektą stiprinančių dujų šaltiniai	24
7	Lietuvos miškų ir želdinių kitimas nuo 2015 iki 2020 m. sausio 1 d.	25
8	Plyni kirtimai	25
9	Akcija "Darom"	31
10	Plastikinės ir kitos šiukšlės vandenynuose	33
11	Lietuvos strateginiai planavimo dokumentai	35
12	Suinteresuoti subjektai	36
13	Pasauline medžiagų gavyba	42
14	Europos Sąjungoje	42
15	Ekologinio ūkininkavimo užimamas žemės plotas	43
16	Darnaus vystymosi tikslai	46
17	Žiedinė ekonomika	47
18	Darnus vystymasis įmonėse	48